

ААМТА

«ААМТА»

АПСНЫ АШӘКӘЙӨҢҖӘ РЕИДГЫЛА АГАЗЕТ
ГАЗЕТА СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ РЕСПУБЛИКИ АБХАЗИЯ

Иапцдоуп
2013 ш.
март азы

№ 5-6 (100)

2021 ш.

май –
июн

ЕИЦЫРДЫРУА
АҖСУА
ШӘКӘЙӨҢҖЫ,
АХӘЫНҖҚАРРАТӘИ
АУАЖӘЛАРРАТӘИ
УСЗУҢҖЫ
САМСОН ҖАНБА
ДИИЖЬҖЕИ
135 Ш. ЦИТ

АПСНЫ ЖӘЛАР РПОЕТ БАГРАТ ШЫЫНҚӘБА
ДИИЖЬҖЕИ 104 Ш. АҖРА ИАЗКНЫ

ЖӘЛАР РЫБЗИАБАРА ИАЛНАХЫЗ

АҖсны жәлар рпоет, ауаажәларратәи ахәынҖқарратәи усзуҢҖы Баграт Уасил-иҖа Шыынқәба даниз амш май 12 рзы Ақәа анышә дахьамадоу иргылоу ибакаҖы ашәтқәа шыҖатқан.

Жәлар рышәкәйөҢҖы ибакаҖы ашәтқәа рышьҖаҖараан иҖан,

арҖиәә ду дыргәаладыршәөит АҖсны Ахада иҖаҖыҖуәә Бадра Гәынба, АҖсны Жәлар Реизара АиҖабы Валери КәарҖиа, Жәлар Реизара адепуҖатҖәә, АҖсны АҖыза-министр актәи иҖаҖыҖуәә Беслан Җьопуа, АиҖабыра Реилазаара иалоу, Ақәа

ақалақь аналҖгара рҖаҖарнакҖәә, ашәкәйөҢҖәә, аҖарауаа, акультуреи аказареи русзуҢҖәә, астудентҖәә, Ақәатәи ашҖолқәа рырҖаҖоҖәә, аҖаҖоҖәә. АбжәааҖне-иҖш, ашәкәйөҢҖы иҖааҖәара иаҖанакуа, иуаҖәә-иҖынҖаҖәә аусмоаҖгәтә иалахәын.

Ашәтқәа рышьҖаҖара ашәҖахь Баграт Шыынқәба ирҖиара иааркәәҖны далаҖәәжәөит АҖсны ашәкәйөҢҖәә Реидгыла аханҖәәҖы Вахтанг АҖҖазоу, апоетҖәә Заира ҖҖаиҖыкә, Сергеи Агындиа, аҖарауаә Валентин Кәәгәаниа, иара убас Җлоу, Җхьына, Арасазыхь уҖәә иҖабуп хәә реиҖәөит ажәә азказа ду иҖа Бенур Шыынқәба.

Ари аәны И.Гь. Папасқьыр иҖхьз ху АҖснытәи АмилаҖтә Библиотека аҖны имоаҖҖсит Б.У. Шыынқәба иҖхьз ху аҖсуа бызшәә арҖиара афонд иҖнажьыз Баграт Шыынқәба иҖәәлашәәрақәә еидызкыло ашәкәй азыргара.

Аиқәшәәра иалахәын аҖсуа шәкәйөҢҖәә, аҖарауаа, акультура усзуҢҖәә. Апоет ду иҖҖсазаареи ирҖиаратә мөөи инартбааны адырразы, аҖҖаразы, иара убас апоет инысмоа иазәлымхәу аҖхьаоҖәә рзы зызбахә хәмоу ашәкәй хәартара алоуп. Абри ақәын иазгәартәз азыргараан иахҖәәжәөзгы.

Май 12 рзы Баграт Шыынқәба имшира иадхәәлаз аусмоаҖгәтәқәә рхәәақәә ирҖағзаны арҖиәәҖы дахьыз, дахьаазаз Җлоу ақьҖан

– иҖыынҖь аҖны игылоу иәны-музеи иаҖааит АҖсны ашәкәйөҢҖәә Реидгыла аханҖәәҖы Вахтанг АҖҖазоу, апоетҖәә Заира ҖҖаиҖыкә, Сергеи Агындиа, аҖарауаә Валентин Кәәгәаниа, иара убас Җлоу, Җхьына, Арасазыхь уҖәә ақьҖа шҖолқәә рҖаҖоҖәә рырҖаҖоҖәә рыҖны. ФаҖхьа бля фьҖцла ирбеит аҖоурыхтә Җақы змоу афотосахьақәә, апоет хаҖалатәи иматәарқәә уҖәә. Амузеи аиҖабы Роберт Җьонуа асасҖәә идирбон, ашҖолхәйҖқәә ирзеиҖәхәон аекспонатқәә рҖоурых.

Апоезиа ахәылҖаз даара алаҖәҖыхра аҖын. Уи амоаҖгәә Җлоутәи абжәратәи ашҖол аиҖабы Марина Җьопуа дазаатҖилейт ари аҖыҖ аҖы традицианы ишышьақәҖылахьоу Баграт Шыынқәба иәымҖақәә фьрхәәла рырҖхьара, даәазныкҖы арҖиәә ду идунеи агәҖлаҖшра шнасыҖу. Апоет иажәөинраалақәә ирырҖхьон уи ажәә зылҖоз ашҖолхәйҖқәә. Уажәы-уажәы ажәә иаҖсахуан ашәә. Абасала, ашҖа иқәҖуан апоет иажәөинраалақәә.

АхәылҖаз ахьркәшараан апоетҖәә ражәөинраалақәә ирырҖхьейт. АҖшәмаҖәә аҖхьәтәан асасҖәә иҖабуп хәә рархәөит.

АХАМҖАҚӘА ИАНАШЬОУП

Апоет, апрозаик, ажурнал «Алашара» аредактор хада Анатоли Лагәлаа 60 ш. иҖхьҖра аиубилеи инамаданы, амилаҖтә литература аҖны илагала хәсаб азуны, АҖсны Ахада инапы зҖаиәҖыз АусҖқа ала ианашьоуп ахәынҖҖқарратә хамҖа «Ахьз-

АҖша» аорден ахҖатәи аәазара.

Анатоли Лагәлаа ииубилеи аҖаҖыр азы иара убас АҖсны АтәҖлахьчара аминистр идҖа инақәҖршәәны ианашьоуп «АҖынҖра аиқәҖыразы» амедал.

Ф.А. ИСКАНДЕР ИХЬЗ ЗХУ АПРЕМИА АХӘААҚӘА АРҖБААУЕИТ

Фазиль Искандер иҖхьз ху Жәларбжәратәи апремиа аҖызҖаз Аурыс ПЕН-Центр апремиа аиуразы зәымҖақәә назышьҖыз рахьтә абжьҖырахь инашьҖу авторҖәә рсиа рыланахәөит.

Сынтәә 150-өҖык инареиҖаны арҖиәәҖәә ари аконкурс аеалархәра аҖәәхәара роуит, УрыстәҖлаа реиҖш, АҖсны, ЕрмантәҖла, Белоруссия, Португалиа, Еиду Америқатәи Аштатқәә, ҖьрқәтәҖла уҖәә

ркнйтә. УрҖ рыҖоуҖҖа икоуп апоетҖәә, ашәкәйөҢҖәә, асценаристҖәә, иара убас амилаҖтә литературақәә рахьтә аурысшәәҖ еиҖагоуҖы. АиҖага аноминациа аҖны апремиа рыҖарахь инашьҖу ашәкәйөҢҖәә рыҖоуҖҖа дыкоуп аҖсуа шәкәйөҢҖы Даур Нақьбеиа.

ЕиуеиҖшым аноминациақәә рыла абжьҖытира моаҖҖахоит хазну ашықәс сентиабр мзасы.

АЛИТЕРАТУРАТӘ ПРЕМИА ИОУИТ

АҖсны ашәкәйөҢҖәә Рассоциация аханҖәәҖы, АҖсны жәлар рпоет, академик Мушьни Лашә-

риа ианашьоуп УрыстәҖлазегьтәи Апатриархиа алитературатә премиа. АҖсуа шәкәйөҢҖәә гәҖикала ари ахамҖа идырныхәәлоит, хымҖада, уи хтәҖла аңҖыҖ амилаҖтә литература, инеизакны акультура азыргара иаҖхраауейт.

АҖсны Ахада Аслан Бжәаниа Мушьни Лашәриа УрыстәҖлазегьтәи Апатриархиа алитературатә премиа ианашьара идиныхәәлейт.

Адныхәәларатә шәкәй аҖны иахәөит: «ҖаҖыр зқәу Мушьни Таииа-иҖҖа!»

ГәҖык-Җьсыкала ишәҖыдысны-хәәлоит АҖҖаҖәә Кирилли Мефодии рыхьз ху УрыстәҖлазегьтәи Апатриархиа алитературатә премиа ахьшәанаршьаз.. Ари гәәхәара дууп АҖсны жәлар зегьы хзы.

Шәәра шәҖрҖиамҖа шыахәқәә рыла хмилаҖтә литература ахьшәҖрбеиаз анаәсанҖы, аҖьсышәәла ишәҖрҖәәжәөит аурыс литература аклассикатә рҖиамҖақәә. УрҖ рсахьаркьратә өазара аҖаракьра АҖсны аңҖыҖ изныкымкәә иазгәартәхьейт, дара рзы еиуеиҖшым апремиақәә шәанаршьахьейт. ҖаҖыр зқәу Мушьни Таииа-иҖҖа, ишәҖеиҖбьасшьөит агәәбзиара, агәамч, шәҖрҖиарафьы аиҖхьзара фьҖцқәә».

«САРА САҔСУАРАЛА АУП СЫҔСАБАРА ЗЛАХААУ»

Омар Бейгәә – 120 шықәса

Аҕсуа ҕарауао, аркааы, аҕоурыхтаао, аетнограф, абызшәадырҕы, ашәкәыаы, анҕыны, апатриот ду Омар Баирам-иҕа Бейгәә (1901–2001) диижтәи 120 шықәса ҕит.

XX ашәышықәса актәи азыбжазы ҕыркәтәылан ахатәи бызшәа, амилаттә культура реикәырхарәи рырәиарәи рзы аҕагылазашәақәа шыманшәаламызгы, иҕәыртцан Аҕсуара ахьчара иазыҕаҕаҕа азык-ыыҕа аҕара дүкәа змаз аҕсуа интеллигентцәа. Убарт дреиуан Мыстафа Бытәбагы (1860–1946). Уи Парижтәи Анкаратәи ауниверситеткәа дрылҕахьан, аҕшәа анаоо, ибзианы идыруан атырқәа, афранҕыз, анемәц бызшәақәа. М. Бытәба ибзиатәкәаны еиликаауан «атәым жәоан аҕақа» аҕәлар рхеикәырхарәзы хатәи бызшәала аҕара аиура акырза шаҕанакуаз. Иара 1919 шықәсазы Стампыл итиҕжит алатин шыаҕала икаҕа аҕсуа-черкәс алфавит («Черкес алфабе /анбан/ аҕсышәала»); ҕыркәтәылан раҕхьазакәны иаиртит аҕсуа школ, аха аа-мзы рышьтаҕа атырқәа еиҕабыра рыкәҕарала уи аркын. 1920 шықәса аҕхын анҕәамтазы М. Бытәба И. Беркоки А. Микәери убас егыртҕы ицны дыкан Аҕсни Нхыҕ-Кавкази. Ускан уи аҕсышәала Д. И. Гәлиа итиҕжуаз агазет «Аҕсны» аниба, игәыргәара хәаак амамызт; «шыта аҕәра згоит Аҕсни аҕсуааи шызыуа азы», — иҕәеит иара.

М. Бытәба иаҕхьагы XIX ашәышықәса анҕәамтазы аҕсуа алфавитк еикәиршәахьан Шьрын Чкалауа. Уи ишьтаҕа, 1910-тәи ашықәсқәа рзы атырқәа ар реинрал, аҕшәа здыруаз ашапсыҕ Рашьыт-ҕашьей ипшәма-ҕхәыс Чан-ҕа Хасыбеи 15 шықәса зыцуаз Омар Бейгәә далархәны иапырҕейт дәәа алфавитк араб нбанкәа рышьаҕала. Хасыба ускан Омар дирҕааын, раҕхьаза аҕсышәала аҕәри аҕхьарәи изырҕаз лакәын. Рашьыт, Омар иажәақәа рыла иуҕәозар, «Аҕаимбар (Аҕсылман Ауыбла) Хазретәи Мухаммед иыиыра ашықәс ҕымтақәа рааны иргызыны иызыпхьао арҕызхәамта аҕсышәа ахы... иеиҕеит... Аҕшәахь иеиҕеигаз иаҕсышәа иагызгы ыкан. Иеиҕеигазгы акыпхь аархамызт...» (Бейгәә Омар: «Сара саҕсууарала ауп сыҕсабара злахаау». Автобиографияте очерк. / Бейгәә Омар иҕстазаарәи ирәиаратә мөей рзы диәҕәжәеит Папаҕа Махмур/. Ад. 17–18. Материал шытоуп Д. И. Гәлиа иҕхз зху Аҕсуатҕааратә институт адилектологияте лаборатория акны. Абринахыс О. Бейгәә ина-

пюымтаны иааҕо атексткәа зегы /ажәеинраалақәагы налаҕаны/ иара ишиуазтәкәа иахарбоит). Алада Омар иҕәеит Рашьыт иеиҕаҕамтақәа ширееиуаз, аха уи Рашьыт ишиҕәамҕхаз. Иара иҕаҕагы амсылман тексткәагы иеиҕеигейт, урт руак — «Серенҕьам» зыхьыз — М. Бытәба даҕхьан, игәаҕейт; уи игәеиҕейт аҕхьақа акыр зылшараны иказ, Аҕсуара зырызгашаз аҕәи дышгылаз. Иара убасканоуп Мыстафа иаҕсуа нбан Омар ианиза-ишьтызгы; уинахысгы Омар уи икынтә иоуаз ашәкәкәа маҕмызт. Абрака иҕәатәуп О. Бейгәәа дшыҕкәынзат инаркны ишеизигос Кавкази аҕсуааи ирызку ашәкәкәа, икыпхьым аусумтақәа рыкәҕыҕхәа уб. егы. 1978 шықәса нанхәымзазы Руслан Гәажәба изаишьтыз ашәкәкәаи иоуан: «Аҕсуауа рҕаарых иаша маҕкәана хара иызоыша иахзымәиҕәи атеымуаа мау. Аҕсуааи аҕырт Кавказиааи ртәык анны ҕыркәшәала иҕыҕыау заҕы сара исымауп, уырҕ сара сеиҕа иызмау ҕыркәтәыла азы дыкам; тәым бызшәақәа рыла иҕыҕыауы кыр сымауп. ҕыркәшәала иоыу, аха иызтымҕыз анап ыра тынхақәагы рыхәалақәа сымауп». (Д. И. Гәлиа иҕхз зху Аҕсуатҕааратә институт адилектологияте лаборатория архив). Уи аҕәра ганы дыкан иаҕсыуамыз аҕсуаа рҕоурых шызымуауаз.

Омар раҕхьатәи аоыра (анбан) иҕы иаирхәон 1928 шықәсана, атырқәа ыра алатин графикахь иааргаанза. Нас иара алатин ыра иҕы иаирхәаны алфавит ҕыҕкайҕейт, уи акәын иҕы иаирхәозгы. Дышней-шнейуаз Аҕсны рхы иадырхәоз, аурыс графика шыаҕас измаз анбангы иҕейт.

XX ашәышықәса аеиошамта инаркны ҕыркәтәылан аполитикатә ҕагылазашәа акыр еиҕхьейт; ашәхарауа кавказтәи акультуратә хейдкылақәа маҕымкәа еиҕыркаауа иалагеит, напы адырҕит (ҕыркәшәала акәзаргы) агазеткәаи, ажуриналкәаи, еиуеиҕшәам ашәкәкәаи рҕыҕыра.

Еҕа ус иказаргы, зыҕсадгыл иакәыҕоу аҕәлар аҕхьақа атеым милаҕ ирыламзыр аузом. Уиакәым, зыҕсадгылаҕа инхогы дара храрала рбызшәеи, рмилаҕтә культури, раҕсуарәи рҕөызыр ауейт; уи азҕара изныкымкәа иалаҕәжәахьейт хуаажәлар рхатарнакәа азәыры. Абарҕ зегы гәнигон О. Бейгәә иҕсы ахьынзатәз, абасгы иҕәон иара: «...Аҕсууара ашәкәырхарәзы иыкаҕатәу раҕхьа иыгылау ауыс ҕара реизгара ауп.

Жәларык реизганы реикәатәара тәым тәыланк аҕы иакәыиҕаоом. Уи атеымтәылан зхатәу аҕәлар дуи ирадзаоом...» (Бейгәә Омар: «Сара саҕсууарала ауп сыҕсабара злахаау». Автобиографияте очерк... Ад. 82). Ажәакала, аҕсуаа рхеикәырхара ахьалшо рыҕсадгыл акны маҕара ауп.

Абызшәа азҕарақәа ркны маҕара даанымҕейт О. Бейгәәа; иара иеиликаауан абызшәа ишамадоу, ишаҕаҕахьу аҕсуаа ажәйтәзатәи рҕоурыхи рмифологияи. Урт рыҕаарагы иазикит Стампыл ҕыркәшәала иҕыҕыз иусумтақәа пшьба: «Abhaz Tarihinin İskeleti» («Аҕсуаа рҕоурых иаҕартәышәа»; 1971), «Abhaz Mitolojisi — Анаҕ ми?» («Аҕсуа мифология ижәйтәзатәиума?»; 1971), «Hazret-i İbrahim'le Awubla ve Kafkaslılar» («Хазретәи [Аҕаимбар ду] Ибрахьими Аублаи кавказааи»; 1975) «Kafkas Kaynaklarına Göre İlk Yaradılışlar — İlk İnsanlık — Kafkas Gerçekleri» «-томкны («Заатәи ауаоытәоу-сатә цивилизация [ауаоышәа] ашәкәгыла иазку Кавказтәи ахьҕхьиртақәа»; 1985–1986), «Kafkas. Aah'lar!» («Кавказтәи анхарта»; 1992). Аоҕатәи ахҕатәи аусумтақәа Омар иҕаҕа аҕшәахь иеиҕеигейт (аҕсышәала урт рыхьызкәа абас иеиҕеигейт: «Аҕсуа мифология еихылтыртраума? ҕиартаума, ҕиартаз-ма?»; «Хазретәи Ибрахьими Аублаи Кавказиааи»; уи аус акны дицхрауан Махмур Папаҕа. Арт аусумтақәа рәи аҕарауау иҕы иаирхәеит амифологиятәи, афольклортәи, аетнографиятәи, абызшәатәи материалкәаи аҕоурыхтәи хьҕхьиртақәаи раҕәазаны, урт рыхәҕак хәҕсуатҕаараҕы атыҕ рымамызт.

О. Бейгәәа жәашықәсала инапы злакыз аҕаарадырратә усура алҕшәақәа ипоезиа ианымҕшыр залшомызт. Шамахамзар исахьаркыратә пҕамтақәа зегы оуп аҕсышәала (икоуп ҕыркәшәала иоу жәеинраалақәаакгы). Иахьа уажәраанзагы иажәеинраалақәа зегы ҕыҕызам. Аҕхьаоҕә азәыры ирдыруагы, дара ркынза рнейшәа амоа уамашәа иубаратәи икоуп. Ишдыру еиҕш, Омар еснаҕ дзызхьауаз иҕсадгыл Аҕсни иарәи раҕхьазакәны еиниет 1975 шықәсазы. Убри нахыс Аҕснытәи амилаттә интеллигенция рхатарнакәа азәыры иарәи лассы-лассы ашәкәкәа рыбжысуа иалагеит. Аҕсныка иаишьтыуаз ишәкәкәа ркны ианиҕон иажәеинраалақәаакгы. Уаанзагы (1960-тәи ашықәсқәа рынҕәамтазы) акык-обак иоымтақәа Аҕснынзагы иаахьан. 1967 шықәсазы журнал «Алашара» 9-тәи аномер акны икыпхьын иажәеинраалақәа хҕа: «Соушәыҕы!», «Прометей ибжы: Ах, ҕсеивгартак!», «50 шықәса раҕхьатәи гәлашәарахк». Иара абри ашықәс азы «Алашара» 12-тәи аномер ианын «Зылан» зыхьыз дәәа жәеинраалак. 1968 шықәсазы «Алашара» 7-тәи аномер аҕы икыпхьын «жәеинраалак: «Еидчалара ныхәа», «Аҕаратәи (амсылман ҕырҕы) адвокат ҕахьит Илхан аҕсышәала ииоыз ахиажәа». Ашәтаҕы О. Бейгәәа иоымтақәа изныкымкәа ирнырҕейт ажуриналкәа: «Алашара», «Акәа-Сухум»; агазеткәа: «Аидгылар», «Еҕәаҕыаа» убас егыртҕы. Апоет иажәеинраалақәа акыр кыпхьын «Аҕсуа поэзия антология. XX ашәышықәса» акны (Акәа-Москва, 2001; 2-тәи атыҕыра — 2009). 1990 шықәсазы Акәа иҕыҕит О. Бейгәәа раҕхьатәи иажәеинраалақәа реизга «Астампылтәи

аҕсуа бжы» (иеикәдыршәеит В. Аҕрба, Р. Аҕәажәба, ҕы. Аҕәба, В. Аҕнариа; аҕхьажәа ләит Н. ҕарҕа). 2006 шықәсазы Акәа И. Р. Марыхәба иеикәдыршәаны, аҕхьажәагы аҕданы итиҕжит ашәкәы «Омар Бейгәәа Аҕсныка иаишьтыз иҕстынхатә шәйкәкәа (XX ашәышықәса 70–80-тәи ашықәсқәа рзы)».

Апоет ажәеинраалақәа иоуан 15–16 шықәса анихьыҕуаз инаркны. Уи иоымтақәа ркны иуҕылазом аидеология згәылжжуа аҕәаҕәкәа. Уи идиологияс имаз Аҕсуара заҕәык акәын.

Лымкаала ирзааҕылазар ахәтоуп О. Бейгәәа иажәеинраалақәак, урт апоет егырт ирәиамтақәа ирылукаауейт рсахьаркыратә-естетикатә ҕазара аҕанахьала.

Ажәеинраала «Астампылтәи аҕсуа бжы» (1968) акны иаарҕшуп зыҕсадгыл иакәыганы икоу, уи иазхьаауа, игәжәжәо алирикатә ҕырхәҕа иҕәҕсахьа. Уи амшын аҕыкә дыкәгылоуп, хара дышуйейт, иҕыҕара зегы мшыннырҕәкәа ихоуп, уа, иҕсадгыл аҕоуп иҕы ахьыкоу. Нахьхы, Аҕсны аҕәа илҕөызыз лыҕкәын, «ччара зхаштыз», дзыҕшуп ан (аҕсадгыл асимвол). Игәакуа ани чкәыни еимаздо аҕша заҕәык ауп.

Аха апоет абасҕәкәа иҕарым хәа дгәыҕуейт, аҕәра игоит иани (иҕсадгыли) иарәи анеикәшәаша аамтак шыкало:

Згәаҕ мҕысуа ирыҕхьыраоыу аамтәи гәаҕы хәхәаны,
зны хәиндыриап, ибаҕарыи,
сааҕыдбыкпап срыҕәҕәаны.

Апоет иҕсадгыл даҕынҕәауа бзиа ишибо, уи азы иҕы дшаме-игзо ааҕшуйейт ажәеинраала «Саушәыҕы!» акны. Азныкыз иаауҕәлашәоит аҕәанырра гәҕә зныҕшуа А. Е. Лашәриа иҕәаҕәкәа ипоема «Аиубилейт» акнытә: «Сыҕсадгыл, Аҕсынтәыла, / сузхьыҕхьейт акры... / Схьи-сыҕси реиҕш / бзиа усымбозар сара: / Ихьирҕәааит сыхәда иныкәкны акды». Арт аҕәаҕәкәа аҕыҕыҕа аҕантә иаауейт, мҕра рыҕам. Аха урт зыоуа апоет иҕсадгыли иарәи еимадоуп, еиҕәхьыркәам. О. Бейгәәа иакәзар, уи илахьында атрагизм ду аҕәылжжуйейт; «Саушәыҕы!» аҕыҕы, егырт иоымтақәа жәпакы ркнейиҕш, иубоит «атәым жәоан аҕақа» тынч ҕстазаара шимам, иҕсадгыли иарәи реиниара дшазгәышәуа. Уи иҕыҕышәагоу ибжы рхьәуейт иҕәаҕәкәа; ари абыжыгы — пшьышәнызкык атеым дгәыл иҕәхаз аҕсуаа ирыбжьуп.

Сузыҕынкыуа ҕык ала,
Сузыҕызуа гәык ала,
Пшьышәнызкыкы идырҕызуа,
Зыуарада сҕәао, стәыла,
Пшьышәнызкыкы аҕсыуаа
Иецдырҕызуа бжык ала,

Схы иҕау, сгуи иҕау, Аҕсны!
Сеигразбылуа, Аҕсны!
Аҕсабаран уа учыда
Акы сашьтам, Аҕсны!
Ах, угуаҕы сыҕсында,
Саауҕыҕауҕыры Аҕсны!

Апоет игәакәаҕра, иҕсадгыл дшазыкоу, Аҕсни аҕсуа жәлары рлахьынҕа рныҕшуйейт ажәеинраалақәа: «Сы "ыхх" бжы зны уаҕап...», «Чкалаҕыуа Махмур илақмар» (1918–1920)», «Мчыла иызгаз итеым».

Омар иоымтақәа уанрыҕхьо, иузгәамтарҕ залшом Аҕсны амилаттә культури, алириатәри, анаукеи рхьҕхьыҕаҕы иҕылаз Дырмит Гәлиеи иарәи рдоухатә еимадара. О. Бейгәәа

илирикатә ҕырхәҕа иҕсадгыли иарәи ахьейкәыҕоу гәниҕоит, Д. Гәлиа иажәеинраала «Сыҕсадгыл» (1920) акны апоет аҕы ахатәны дзаҕәжәо иҕсадгыл алахь еикәуп; уи икәирҕыло азҕарақәа рыла иубоит иара зташәаз арыҕхьара хьааны ишаҕроу, нырҕәка иагаз аҕәиҕәа ишрыхьҕәыуо.

О. Бейгәәа дзымыртынчуа ахьа аныҕшуйейт «Аҕсны, Аҕсны!» зыхьзу дәәа иажәеинраалакгы.

ҕоуп, арт ыҕыҕа амилаттә культура апатриархәа еибадыруамызт, урт Амшын еикәа рыбжьан; Д. Гәлиа иҕсы ахьынзатәз еикәшәаратәҕы аҕагылазашәа ыкамызт. Аха дара «жәоанк рыҕақа ишыҕазгы, рхьаақәа, рхьыҕрақәа еикәшәон, ҕыроасгы ирыман Аҕсуара (ахатәи бызшәа, амилаттә культура уб. егы) икәырхара, Аҕсни аҕсуааи рҕоурых ду аҕаара, азырҕара, алириатәри арәиара уб. иҕ. О. Бейгәәа ибзианы еиликаауан Д. Гәлиа дуаҕы лашаны, деикәырхәаыны дышрызгылаз Аҕсны аанхара злахьынҕахаз аҕсуаа; жәеинраалакгы уи изимкыкәа шҕакалоз. «Гәлиа Дырмит ишанаҕы» (1976) зыхьзу ажәеинраалаҕы апоет иоуейт:

Жәлар ҕаҕа зырҕәажәаз,
Гәы лашьҕақы зрылашаз,
Бзыи гәыи рыхәра зыҕказаз —
Рыхьы Гәлиаи Дырмит дыу!

.....
Иуаҕәоу сзымхәао сгәи
..... иалауп,
Уыхьыз сгәи ианоаалауп,
Уыҕы аҕақа сыҕы ыкауп,
Рыхьы Гәлиаи Дырмит дыу!

Аҕсадгыл аҕәхьааҕара гәҕәала ирныҕшуйейт ажәеинраала «Ах, угәаны сыҕсында, саауҕыҕауҕыры Колхиди!», насгы апоет Владимир Ахьыба изку ацикл. Актәи аоымта раҕхьазагы инаргыланы ишыкәнарҕәҕәоит ажәйтәзатәи Колхиди Аҕсны шакәу. Апоет дазышәаҕәоит Аҕсны, аҕәа хьырыла асахьа тхуйейт уи аҕшара, Анҕәа ибаҕа еиҕш тәыланы иаирҕшуйейт иара; уи изгәаҕоу аҕсабара дахьалхәаахазгы игәи инархуйейт. Апоет игәыбылра хәаак амазам:

Схы иҕау, сгәи иҕау Аҕсны,
Сы бзанҕыра, Аҕсны!
Аҕсабара иысзаныу,
Сыҕсы, сызатә Аҕсны!

Ах, угәаны сыҕсны
Саауҕыҕауҕыры, Аҕсны!

В. Ахьыба изку ацикл пшь-жәеинраалак рыла ишыкәгылоуп: «Сара сгәыҕау сханҕеуейт» (1973), «Ахьыба, сашьа!», «В. Ахьыба иахь сыҕхәатә», «Омар уиыхаштым, Ахьыба Хьы!» (1988). Урт ркынгы апоет иҕы иаирхәоит ажәаҕәкәа, егырт иҕәаҕәкәа жәпакы афористикатә казшыа рымоуп.

О. Бейгәәа иажәеинраалақәак ркны инартәаны ахархәара амоуп Абрсыкәи иаҕзырхьаҕы.

Д. Гәлиеи О. Бейгәәа «динхатара дук (аҕырсанреи амсылманреи) ишрыкәныкәозгы, ирхәоз еикәшәон, дара адинхатарақәагы рыпринцип хадәкәа еиҕаҕыло икам. Апоетцәа ршыҕагы раҕхьазагы инаргыланы ргәи иҕхоз аҕсадгыли, аҕәлары, Аҕсуарәи, ахатәи бызшәа икәырхарәи раҕәары; урт иагырзырҕит рыҕстазаара зегы. (Икыпхьуп иаазыркәаҕыны)

Виачеслав БИГӘАА,
афилологияте
ҕарадыррақәа рдоктор

ГИЛЬДЕ АБРЕДЖ – 80 ЛЕТ

Абрэдж Гильда Салиховна (29.05.1941, г. Майкоп, Адыгейская АО) — адыгейский писатель. Член Союза писателей России, Союза писателей Абхазии (2003). Пишет на русском языке.

Окончила филологический факультет Майкопского государственного педагогического института по специальности преподаватель английского языка.

Долгое время жила и работала преподавателем английского языка в пос. Агудзера Гулрыпшского района Республики Абхазия. В настоящее время живет в г. Гагра РА.

Ее произведения печатались в альманахе «Литературная Абхазия».

Издания: Акварель детства. Книга новелл. М., 1995; Вечность учит терпению. Повесть. Сухум, 2010.

АНАТОЛИ ЛАГЭЛАА ИРҒИАРА ИАЗКНЫ АГЭАНАГАРАҚӘА

«Анатоли Лагэлаа раҕхыза иажеинраалақәа анцөыртц инаркны итема ашьтыхшыа уҳәару, ицәахәақәа реиҕкаашыа уҳәару – зхатәы бжыы зхоу азә иакәны аҕхәауцәа дрылацәеит. Апоет ҕа апрозаҕы иепишәоит, аракаҕы уи ииҕәаша имоуп, аҕәашыаҕы дақәшәоит.

Ацыхәтәантәи ашықәсқәа ирылагзан Анатоли Лагэлаа итжыыз ашәкәқәа хәаҕәаҕәада шахатра руеит зызбахә халацәәжәоу, баохатәра згым ашәкәышәы ирҕиаратә хатәара аамта ишанылаз, ирҕиаратәқәа рымоа шаатыз».

Браграт ШЫЫНҚӘБА,
Аҕсны жәлар рпоет

«Ажәа абаохатәра ишацәражәәоу иаразнак уаоы ибоит Анатоли Лагэлаа ишымта дакык иадамзаргы иаҕхәаз. Уи аҕсуа ҕхәа бзиа иҕеиҕеиҕәтәи акраацәеит – апрозаҕы апоэзияҕы».

Алықса ГОҒӘУА,
Аҕсны жәлар рышәкәышәы

«Оумашәа ишоуп аамтеикәшара ацәақәа: амзеи-амзеи реицшәуа, ашықәси-ашықәси неишәтало, унахәны уаахәаҕшаанза иацтәи ацәаы, астудент, иахәа еицырдыруа рҕиаоны, абаохатәра ссир змоу поетны, итшәынтәа-лахәоу прозаикны уаҕхәа даацәыртәеит.

Анатоли Лагэлаа раҕхыза ишәақәа анеихага инаркны рыләпш дыцәшәеит, «рнапы ихыршәит», ибзырзы рхәеит иналукааша хлоетцәеи хәпрозаикцәеи.

Шоҕа САЛАКАИА

«Хлитература иацаҕылоит абаохатәра ҕыцқәа, ахәтәы змоу, ахәашыаҕы иақәшәшәо аҕар. Абарт акырза хықәҕыҕуа рыҕәта дгылоуп Анатоли Лагэлаа. Уажәшәта акраацәеит иара ирҕиаратәқәа – иажеинраалақәа, ипрозатә ҕдамтақәа – аҕхәауцәа азәлымханы, гәахәара дула ирыдыркылоиҕәтәи. Акыҕхә акны иахәәжәәхәеит, аха уеизгы ирҕиаратә аидкыланы ахәшәара хатәаа амоуцт».

Владимир АЦНАРИА

«Поетк иахәсабалаҕы, шәкәышәы иахәсабалаҕы аҕхәауцәа иеыдирбахәеит Анатоли Лагэлаа. Уи еицшны ицааиуеит апрозаҕы апоэзияҕы. Аожанрк ркны автор ирҕиаратәқәа иказшыа хаданы ирымоуп алиризм цәула. Имырхәаа-цәақәа илшоит аҕхәау ихы-иҕы алацәара. Хәахәаҕәада иара ирҕиаратә апоэзия ауп аҕыжәара змоу ххәар ауеит».

Таиф АЦЫБА

«Анатоли Лагэлаа дпоет-лирикүп. Уи аҕстазаара зака ицбароу атәы иҕәозаргы, ииоызареи абзиабара цҕеи рызбахә имазаргы – еицшны дпоет-лирикүп. Уи еикараны иҕы иалсуеит аҕшқа данцәруу икаитәо алабжышгы иара иҕстазаара инаҕар зылшо ахәраҕы, иаамтазамкәа иҕшәо ашәтгы, ауаоытәюса моабжара иаангыларҕы».

Терент ЦАНИА

ЗАУР КӘАРЦИА ДИИЖЬТӘИ 85 ШЫҚӘСА ЦИТ

Апоет Заур Гьарҕы-иҕа Кәарциа диижьтәи 85 шықәса цит. 1997ш. инаркны Аҕсны ашәкәышәы-цәа Рөидгыла иалаз Заур Кәарциа диит 1936 ш. июль 20 рзы Очамчыра араион Цлоу ақытан.

Абжыратә цара аниоу ашьтахы, А.М. Горки ихыз зхыз Акеатәи ахәынцқарратә арцәаратә институт афилологиеатә факультет далгеит (1964), иара убас 1986 шықәса рзы далгеит Аҕснытәи ахәынцқарратә университет аҕоурых-иуристтә факультет (латәарада).

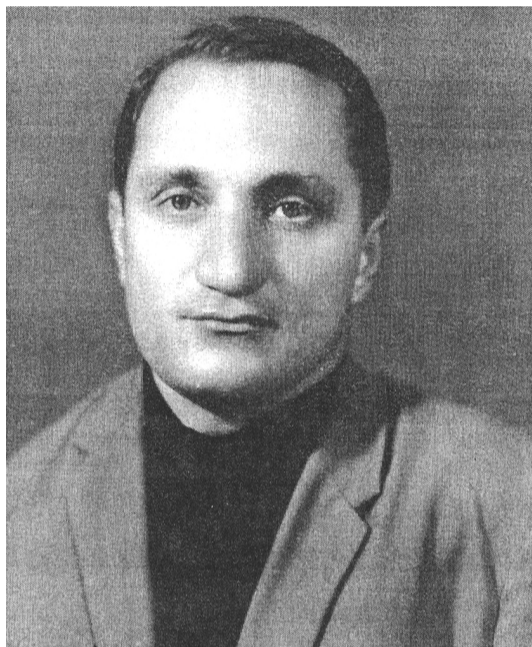
Е и у е и ц ш ы м ашықәсқәа раан Очамчыра араион ашқолқәа жәпақы ркны аус иуан. Далахәын Аҕсны Ацынцтәылатә еибашыра (1992-1993).

Заур Кәарциа заа алитература дазәлымхәеит. Акыҕхә акны дцөыртцит 20-тәи ашәышықәса 60-тәи ашықәсқәа инадыркны. Иажеинраалақәа рнылон: журнал «Алашара», агазетқәа «Аҕсны қапшы», «Аҕсны», «Бзыҕ» уҳәа еҕыртгы. Иажеинраалақәа аҕылоуп «Аҕсуа поэзия антология. XX ашәышықәса» (Акәа – Москва, 2001; Акәа – Москва, 2009).

Заур Кәарциа иажеинраалақәеи ипоемақәеи еидызкыло ашәкәқәа жәпақы тьцхәеит. Урт иреиуоуп: «Ахышьтрахы», «Аблақәа анеикәшәо», «Азазахымта», «Ихароу аҕыҕрақәа», «Аҕстазаара амаза», «Ахара азааиҕәахара», «Улахынца ануеиҕы», «Хырҕашыа змам», «Даәа дунәик» уҳәа еҕыртгы.

Апоет ирҕиара еилазаашыла еиуеиҕшым, иажеинраалақәа ркны дырзышәәхәоит иҕсадгыл, уи аҕсабара аҕшзара, ижәлар гәакыа. Ипоэзияҕы иубоит аҕеизажтә лирика, аграждантә лирика, абзиабаратә лирика. Атыҕ чыда ааннакылоит аибашыра атема. Аҕсны Ацынцтәылатә еибашыраан хтәыла ацәицәа Аҕсадгыл ахчараан иаадырҕшүаз афырхатцара, рхамеиҕзара инартбааны, инартәуланы иааирцшүеит иажеинраалақәа жәпақы ркны. Иаагозар, «Аибашыра», «Сара избәит...», «Агранатамиот зкыз аруаю», «Зыхыз еилкаам аруаю», «Ари аибашыра хлымзаах», «Ахацәа абакоу...» уҳәа еҕыртгы. Абзиабара иазку аажеинраалақәа ракәзар, еихарак дрызхәацшүан иәара ашықәсқәа раан. Еиҕа ицааиз аажеинраалақәа иреиуоуп: «Абла ссирқәа», «Бабакоу», «Бара бәаҕхәа», «Бцома, бымцома», «Быхәмарзом, быччазом», «Бгәы нсырхар хәа сшәоит», «Сыҕсы быллоуп» уҳәа еҕыртгы. Инапы ицихит иара убас апоемақәа ааба: «Алакеқәа ртәылаә», «Ари адунеиаә», «Ахатца данхәацоу», «Сыммоа», «Алхас», «Аҕхәызба ар маҕәа зшәу», «Ахақ» уҳәа еҕыртгы.

Заур Кәарциа иҕстазаара далцит 2008 шықәсазы. Анышә дамадоуп Цлоу ақытан.

(Алгарта) ажанргы. Уи ахырхартала иацитца арҕиаратәқәа иреиуоуп: «Ғатцак анышә», «Ухы схыумбаан, сычкәын», «Абчарах», «Мышьтабзиа».

Ацыхәтәантәи аамтақәа рзы Ан. Лагэлаа илирикәтә рҕиаратәқәа инарыцлеит аиумори асатиреи рхыҕша зхукаауа, хәуа-ажәлар инарчыданы, хаамтазтәи арҕиарауаа аҕауеиҕш иртаху, аха изырцшәу – апародиеи аепиграммәи ржанрқәа. Уажәшәта иаххәар халшоит, хлитератураҕы махәназ инартбааны аҕиара змауц ари ажанр аихахара зылшамтақәа адызтцо апоетцәа дреиуоуп хәа.

Акраацәеит Ан. Лагэлаа аҕхәауцәа хәыцқәа сахәажәлаа иргәыргыиҕәтәи. Ишдыру еицш, ахәыцқәа рдуеи ахь амҕахыц-раз иаҕахуп ацқәареи аҕаҕреи рыла ихырку абаохатәра чыда. Уи, хымҕада, иара далакоуп. Данстудентыз ашықәсқәа инадыркны иахьанца иацитцәит ахәыцқәа ирзынархоу апрозатә ҕымтақәа: «Аҕы абжы», «Ахышь», «Асас», «Мышьтабзиа» уҳәа убас еҕыртгы.

«Саб» – абас ахызуп журнал «Амцабз» раҕхыза ианылаз, ахыцқәа зыцәлымхәаша иповест. Ашымта илахәеиқәтәоу ахтысқәа ирхылкыаҕылкыазаргы, иара асахаркыратә ажәа азкәа инапкымта адубалоит. Аповест «Саб» акыҕхә шабатқәыз ибжы ақәиргеит Ць. Ахәба – агазет «Аҕсны қапшы» ианицәеит астатиа «Амәа уаннхәлауа». Уака еицырдыруа ашәкәышәы хәтакахәла иазгәеиҕоит: «Анатоли Лагэлаа ашәкәышәы махәназ цәаан зацәык азырхәоу анхәы дишәзоуп. Аха уи иаирсыз ацәаан – цәаан бзиоуп, адгыл ибзианы иалоуп. Ирхәоит, ашәарыцаәа иарбан шәараху зышьта дырхаз, ашьапхыц зацәык ала мацараҕы ирдыруеит хәа. Цәаан зацәык

аирсхәазаргы, убри ацәаан аршыа мацаралаҕы иудыруеит зацхәака инхауа азә шиакәу». Аҕстазаара излахнарбаз ала, Ць. Ахәба ашәкәышәы ҕа идикылаз ажәақәа цәбырҕыхатәеит.

Аповест «Саб» аамышьтахь «Амцабз» ианылеит Ан. Лагэлаа еҕырт ипрозатә рҕиаратәқәаҕы: «Алиқә», «Арбаҕ қапшы», «Ардәына». Ишымтақәа рыла ашәкәышәы ахәыцжәлар ргәаҕы «иҕауеит» аҕиареи, аразреи, аҕыбчареи. Иахыаҕы иара ахәыцқәа гәыҕәтаиҕуауа: иааиҕмыркыазакәа «Амцабз» акны уи дырҕылоит аажеинраалақәеи, ажәабжықәеи, алакеқәеи рыла. Итытхәеит ахәыцқәа ирызку аажеинраалақәа реизҕақәеи – «Нарсоу» (1994), «Арашь» (2004), апрозатә ҕымтақәа рышәкәқәеи – «Аҕы абжы» (1987), «Иацтәи амш абжы» (1989), «Асас» (2005), «Ардәына» (2012).

Ахәыцқәа сахәажәлаа рацәажәара аганахәла Ан. Лагэлаа иаапсара ахә харакны ишьоуп: 2015 шықәсазы ипрозатә ҕымтақәа реизҕа «Асас» азы уи ианашьан Т. Ацыба ихыз зху Ахәынцқарратә премиа.

Ан. Лагэлаа данстудентыз ашықәсқәа инадыркны гәылаҕсыла дамадоуп аҕсуа кыҕхә, асахаркыратә ҕымтақәа рацәаҕык иахәсабала мацараҕ акәзам, – журналистк, редакторк иахәсабалаҕы. 1984 ш. инаркны иахәауажәараанзаҕы аус иуеит иара хатала дзыҕәароу Аҕсны ашәкәышәы Рөидгыла журнал хада «Алашара» акны, 2004 ш. раахыс – аредатор хада. Ари акультуратә хәыштарә ашәкәышәы иҕстазаара иахәтәкхәит, аҕхәауцәа гәахәала ирыдыркылартә, цакыла еицш полиграфиатә хатәбзиаралаҕы иаҕтәра дзыҕхәтәцәоит. Убри-аамтазгы, иаацәоушәартә уа зымтақәа икыҕхәуа ашәкәышәы-цәа рахь иара иааирцшүеит аам-

сташәара. Имхәақәа узаәсуама даеакгы: аредатор хада уамакала дырзыразуп ашәкәышәы-цәа ҕарацәаҕы – рөымта хәыцқәа амәа рыҕараҕе иааирцшүа аҕшәтәреи аразреи аашьом. Абаохатәра акәиц зланы иибаз ақәыҕшәа рөымтақәа ахаангы ажурнал адакықәа ирхибаауам.

Ажурнал «Алашара» инаваргыланы, Ан. Лагэлаа ижурналисттә баохатәра рныцшүеит хәамтазы Аҕсны ахәынцқарратә телерадиооилахәыраҕы имәаҕиҕо адырратәрақәа: «Ажәа абжы», «Абырлаш».

Ан. Лагэлаа аханатә аҕсуа литературатәаащәеи ашәкәышәы-цәеи ражәа дахыбаам. Ирҕиаратәқәа гәыблыла ирыхәәжәәхәеит ажәа сахарк азкәа-зацәеи акритикцәа азәырәи: Б. Шынқәба, Ал. Цьонуа, А. Гоҕәуа, Ць. Ахәба, Т. Ацыба, Р. Лашәриа, Д. Нацкәебиа, Ш. Салакаиа, В. Ацнариа, С. Зыхәба, Р. Қапба, З. Цьапуа уҳәа. Урт аҕтаамтақәеи аста-тиақәеи ргәылалеит ашәкәышәы ирҕиара иазку аизҕа «Абаохатәра иаша ашьта» (2015).

Ан. Лагэлаа згәыхәтәы иахызз шәкәышәы. Иажеинраалақәа реизҕа «Амш хәашықәа цәит...» (2008) азы ианашыоуп Д.И. Гәлиа ихыз зху Ахәынцқарратә премиа, иаапсара ахәынцқарра акнытә ахәшәара бзиаҕы амоуп, ихцоуп Аҕсны акультура зәаҕсазтәыз аусзуә хәа ахәтырт хызы.

Аҕсуа интеллигенциа рдоуаибаркыра азәы хәа иалагылоу, ашәкәышәы-цәаҕы зхы ацыка ықәызххәоу, зымтақәа реицш хәаҕы аҕхарра зхылтәу хәыза нага рашәарамза 1 азы ихытцит 60 шықәса. Акрызтазкуа ари арыцхә даҕылеит аихызара дүкәеи цәа змам арҕиаратә гәтәкәеи рыла. Урт иҕтәкәа зегы иара ишитаху еицш рынаҕзара Анцәа дахызгааит!

Валентин КӘАҒӘАНИА

Азыхь

Амитә ацәабаа баны, Арахәыц еицш ипаны, Ичхауа аҕакар, ачыхь, Адгыл иалцәраа иааит азыхь.

Алаҕырз еицш ицқаны, Излыс, излиааз цакыаны, Аха абжы аргазом, Ихыш-хыццәоҕ иубазом.

Амра рхәит хәа иҕабазом, Амш цәҕоуп хәа ихәашьом.

Уи зегь рыла аҕсы пшьоуп, Иацлом, иагхом – иаказшыоуп.

Мартаз акәын, енак ианша, Ашақә иасит, ижәылт аҕша. Даара ҕәғәала аәанарҕы – Ацла иналнаршәшәеит абҕы.

Иаагыжы хынхәит зназы, Нас интәлеит уи хланцы. Ацәал шааизгы абон, Аха адгыл агәра агон!

А. Лагэлаа ииубилейтә хәылпазы акнытә

А Ц Е И Ц Ш Б З И А И А З А А Ц С А Л А Т Э У П

Апсны аполитикатэ партиа «Аиҗаира» аузара ду акны апоет, Д.И. Гәлиа ихъз зху ахәынҗқарратэ премиа занашьоу Гәында Кәыҗниа лыкәгыларан дрылацәажәеит хауаажәларра аҗиара амған «Аиҗаира» иааннакыло аҗыҗи, аҗсуа интеллигенция рроли, ахәынҗқарратэ бызшәа аҗагылазаашьеи.

Хәтыр зкәу амызцәа, хәизара ду иалахәу зегы, абзиара шәыкәзааит!

Зәызыҗсахыз хаамҗа цыбара аеақәыршәаны ағынахеит, җыҗ еиҗеиз «Аиҗаира» дырәөгьых хәжәлар реидкыларамған инанылеит. Аҗагылазаашьа иахнарбеит абри еиҗш хәидызыкыло ауаажәларратэ еиҗкаара амазара хәра хзы акыр шаҗанакуа. Имашәырым хәидкыла абри амыза ахъз ахәауызгы. Аҗсуаа хзы асимволтэ цакы амоуп Аиҗаира, аиҗәиара, арыҗарахъ агәҗьра, ахышыҗтра ақәлар. Абри ажәа, абри ахъз ахәаҗагы амч чыда алоуп, аус ауеит, аҗак җыҗ аанахеит, хәра аҗсуаа дырәөгьых хзы хәзнархәыцуеит.

Хәтоурых цаула хәагылаҗшыр иахбарҗоуп, шакарантэ ахыкә акынза хәеины, аҗреи абзари хрыбжәгылань, ажәлар дүкәа, ацивилизациякәа зҗанҗооз атымытыша хәәтамыжкәа хынхәхьоу. Хәра милаҗ аҗасабала хәмырзуаз, иҗаҗасуаз хдоухамч дырәөгь аҗстазаарахъ хәргәҗьуан.

Аҗсаатэ цышәахәы Феникс хәаызыны, аҗышә хәлҗцы хышапы хәкәгылон. Хәра аҗсуаа хәкара издыруада ажәа - Аиҗаира иаанаго. Хәиҗеизнагеит, хәиҗеиднакылеит «Аиҗаира», хыкәкы анаҗарафә иҗаҗхрауа мыругак аҗасабала иахыкалар.

Ахәынҗқарра уышыҗкәырғылом милаҗтэ идеиада. Аҗсуаа милаҗтэ идеиа иахамоу хәтәы хәынҗқарра ашыҗкәыргылароуп. Аҗсуаа жәлар рхеиқәырхара, адунеи ранымзаара, иуникалтәу культура, рбызшәа, рмилаҗтә хәра амырзра, рмилаҗтә хдырра аиқәырхара. Ахәынҗқарра хәра иахәҗахы хы алахахчарц, аглобализация хәа изышыҗоу азыблара ду иауа хәламзырц, хәмхәеырц азоуп.

«Аиҗаира» 20-шыкәса раҗхәа ианышыҗкәылаз инаркны еиднакылеит аинтеллектуалтэ елита. Хәаҗсуа интеллигенция иреиҗу рхәтарнакәа, Аҗсны алахында хәаас измаз, хәиҗш иазхәыцуаз хәуаажәлар. Аҗсуа интеллигенция аниҗаҗыла инаркны еснаҗ хәжәлар ираҗхәагылан. Аҗсуаа шәышыҗкәсала иааргоз, ргәы иҗаҗәахы ахақәиҗра азхыра рыҗеиҗышоз амилаҗ-хәкәиҗратэ қәпара напҗара азтоз рақын. Урҗ ахдырра хәраки, аерудия цаулеи, адунеи зымехазкуаз апрогрессивтә идеиақәеи ныкәыргон. Убри акынтә, хәаҗәа хәкәыргарц анырҗахыз, раҗхәаза аҗара змаз, хышыла иҗгәаз, зыхдырра хәракыз аҗсуаа рақын ихыршәауаз. Аҗсны имоаҗысуаз атоурых хыс бааҗкәса раан, аҗсуа интеллигенция хәмазҗыгы, икаларын амхәҗырра амехак уиакара иҗбаамхаргы, абри еиҗш атрагедия ду хәкәымшәаргы. Аҗсуа интеллигенция доухатә шыаканы мацара акәымкәа, соци-

алтә феноменк аҗасабала урыхәаҗшыргы алшоит. Урҗ ажәлар ирзааигәан, рхәаа рхәаан, рхәыцра рхәыцран, ахаан ирылыкны хазы игыломызт. «Аҗсны аҗсы иаҗшәмахаз, аамҗа цыбара зыуаажәлари зыҗсадҗылы даҗгызмаха иамҗазмыжызы, зыжәлар рдунеи хәаҗшышы ашыҗа зкыз, рдоухатә культура аамҗа аҗартә изыргәҗәаз, хәҗалатәи рхәкәиҗра з иқәҗартә иазыкәзцаз, иара ақәҗарафәгы аҗхәа игылақәаз», - абас иоуеит аҗсуа милаҗтә интеллигенция рзы хәшәкәыҗоу ду, хәамҗа аклассик Алыҗса Гоҗеуа.

XIX ашә. анҗәамҗеи XX ашә. алағамҗеи рзы иааҗыртцыз раҗхәазатәиқәа, Дырмайт Гәлиа, Самсон Чанба ухәа инадыркны, урҗ иаарывагылоз аҗарауааи ашәкәыҗоуҗеи Гьаргь Зизариа, Шьалуа Инал-иҗа, Хәхыҗ Бҗажәба, Бағрат Шынқәба, Миха Лакрба, Алыҗса Гоҗеуа, Алыҗса Цьениа, Владимир Анқәаб, Нели Тарҗа хәа, рыжәлар ркультура, рхәтәы бызшәа, рлитература рҗакы еилыркауан, аҗара ргон, уи амилаҗ идеиа гәыҗәс ишамаз рдыруан.

Аҗсуа милаҗтә интеллигенция – 30-тәи ашыкәс еиқәәтәқәеи, Аҗынҗыҗылатәи еибашыра дуи, аҗырҗуа-аҗсуа еибашырей ирылазы, аха зыҗшәа аҗсуа доухатә культура анырра ду азтә иахәа уажәраанза.

Аҗсуа милаҗтә интеллигенция иааныркылоз аҗыҗи, урҗ инарыгроз ароли – тема дүзоуп. Уахъ сеаламгалакәа сазааҗылар сҗахуҗ сара еиҗа исзааигәоу хәа исыҗхәазо, аҗсуа бызшәеи алитературей Аҗсуа хәынҗқарра ашыҗкәыргыларәфәы цакыс ирымоу.

Абызшәа – доухатә кодуп. Ауаатәыҗоу адунеи ианыкәнагала нахыс иаарго ртоурыхтә-генетикатә информация згәылаҗәаху аҗоуп. Тибет икоу иҗыҗоу Шамбала арҗақәа дуузақәа доухала изыҗхәоз, бла имбо амыра зныз ахытәы пластинакәа ирызоуп. Уи амилаҗ рыҗыс ахыҗаҗәаху ауп. Ажәлар рдоухатә хазына аҗәахыртә дәәазы изымдыруа ихоазароуп, ихьчазароуп. Анҗәа ажәларкәа есаамҗа цышәара-цышәара иахижыуеит. Уи изахысыз ажәлар ауаатәыҗоу рыҗиара амардуан ағы дәәа аазарак ахы иалоит. Иахәа аҗсуаа абызшәатә цышәара ду хәмоуп. Убри аҗышәара ду хәахысыр доухатә рҗстазаарагы цәеиҗыла хәҗстазаарагы анарха аҗтоит. Абызшәа аҗыҗра - ақәзара амоуп. Абызшәа ахысхәра - ахәынҗқарра аҗыҗоуп.

Еиҗырдыруа португалиатәи апоет Фернандо Пессоа иоуан: «Сара сыҗсадҗылы апортугал бызшәоуп».

Аҗшәа – хәра иҗаҗадҗылы, доухатә рсадҗылы, Аҗсны иаҗызоуп. Аҗсуара – хдин

ауп, хәнцәахәаҗароуп, аҗсуаа хдоухатә культуроуп. Абри ауп ххәынҗқарра шыҗаҗсгы иамоу. Руак аҗыҗра хәра хзы ахәынҗқарра аҗыҗра иаҗызоуп. Издыруада аҗсуа бызшәа ахәаҗыра, уи аныкәгараз ақәзар Анҗәа хышаз. Убри амиссия ақәхәп адунеи ағы хәра миссия хадас иахамоуҗы.

Иреихәзоу культуратә цыртхәит аҗсуа аҗара акалара, хәжәлар рхеиқәырхара, рмилаҗтә хдырра ашыҗкәылар, адунеи ранымзаара, рыҗиара иадырҗахит. Убри инаркны аҗсуаа хзы аамҗаҗхәазара җыҗ иалагеит. Шәышыҗкәсала амыра змаз ажәларкәа хәкараны хрыванаргылеит. Иҗауит дәәазныкыгы ашанс – цырак еиқәшәеит хәра хзы аамҗеи аҗагылазаашьеи. Уи ахамырхәара рыҗаран, гха дуун. Доухала иаыкаҗа ауаажәларра ироуит аҗара рҗаратә аҗагылазаашьа.

Иашоуп уи акны аҗыраара хәзтоз аҗымуаа ирыман дара рхыкәкы.

Амыра акалара хәра иахәаанагаз абзиара дүкәа раҗхәа игылоуп, сгәанала, асахыркыратә литература аҗыҗра. Абызшәа – ажәлар ирҗәу, ажәлар роуп иаҗыҗцаз, аҗстазаараҗ азтә. Аха асахыркыратә литературеиҗш абызшәа зырҗеи, уи ахәақәа зырҗбауа, аҗсы ахәзцә, ахәыҗра зырҗауло дәәа доухатә мыругак узыҗшаашам. Алитература бзиа змаз абызшәа – аҗсыз азы зҗабаз иаҗызоуп. Иаҗа аеаҗыргы уи иазхом аҗауа, аҗсыҗ ланагаанагаратә изыкалом. Абызшәа зда рсыхәа амам убри аҗауа, зда рсыхәа ыкам азы, аҗсы злаҗо иаҗызоуп асахыркыратә ажәа.

Ауаҗы гәыда дышыҗкамло еиҗш, ажәларгы, ахәынҗқарра зыкалом бызшәада, икаларгы уи рҗсуа жәлархом, рсыуа хәынҗқаррахом.

Збызшәа пату ақәзымҗо, злитература бзиа изымбо, иамыҗхәо, изымдыруа ауаажәларра маргиналтәхит, цәиҗш бзиа рымам.

Адуеи ауаатәыҗоу еҗа җыҗра рхәыҗыргы, еҗа хы рызбаргы, ашәкәы еиҗау, уи иаҗназго, уи иаиаауа макәна иаҗырмаҗа, иаҗырҗарангы иказам.

Алитератураҗ, атоурыхҗараҗ, аказарагы, - акультура зегы ахыҗыртә игылаз Дырмайт Гәлиа имбарц залшомызт ажәлар иргәылаҗәаху абаохатәра дуи аҗсуа бызшәа асахыркыратә ажәа арҗиарафәы иамоу алшарақәеи. Иара ишихәәтәкәоз еҗыкалеит. Иахәа хәра иахамоуп зәиҗшыкам алитература, амилаҗ дүкәа рлитературакәа цыара акала ирыҗамхо. Зыхъ нагзаны макәнаҗ ишыам, иахәа уажәранзаҗ ишахәҗоу изыргам.

Аҗсуа литература ишыҗнахит хызышәа аазара, иҗбаахит амехак, иааҗшит еиҗа уи алшарақәа. Ишыҗкәылеит алитературатә

бызшәа. Иҗеи иалагеит анаука бызшәа, макәна ихысхәазаргы, хымҗада, иҗәыртроуп, еизхәроуп аполитика, аэкономика, азиндырра ухәа рбызшәа, урҗ ирыҗанакуа атерминология. Избанзар хызышәа ишыҗнамуа хәҗстазаараф хырхартә ыказам, уи иашан аус арушыа, ахархәашьа хәкәшәар.

Убарҗ ахырхартәкәа зегьрыла хызышәа аус ахмырукәа, инагзаны хы хәкәҗыҗа хыкәалазом. Есымша иҗамазауеит аҗыҗоубара, адунеи ағы имоаҗысуа апроцесскәа зегы хызышәа иазышыҗхырма хәа. Ари психологиатә проблемоуп, ари иҗәырнагоит амилаҗтә генетикатә комплекскәа, амилаҗ рхы иақәымҗыҗа, рбызшәа аҗара рымго ианыкало. Ускан хызышәа ақәзам ихысхәа, хәра хәуп, ихысхәахит хылаҗтә хдырра, иҗыҗеи хызышәатә хәыҗра.

Д. Гәлиа иоуеит: «Хызышәала аҗреи аҗыраеи мыҗхәы ихҗахамкыр, хызышәа иаарласны иахәызыр калоит. Хызышәа анызлаҗ, хәра аҗсуааҗы хыҗ хәкәҗит. Абри камландаз згәахәуа, аҗшышәала аҗреи аҗыраеи злакалаша аус шәацхраа, аҗхәара здыруа ишыҗола, шәаҗхәала, изымдыруагы, иаҗсуаан икоу ишәҗала, аҗымуаагы шәызышәа ргәашәыртә». Даара исгәаҗоит абри Дырмайт Гәлиа ихәамҗа. Иахәагы иактуалтәны иаанхоит.

Аҗара змоу ажәлар – жәлары гәҗоуп. Хәра хәзламачу ала аҗара хамҗар рсыхәа хәмазам. Иахәа хәрадырра алақәра иахәабалакы иахыҗшәуеит, уи даара иахыҗхәоуп. Аҗара хамҗар, хәинтеллектуалтә аазара шыҗахамкыр, аамҗа җыҗ еснаҗ хәаҗахалоит. Хәра мал дук рханы измоу җыларын, малс иахамоу доухатә культуроуп, хызышәоуп.

Хәра еснаҗ хәхәыҗуазароуп хызышәа, уи арҗиара, уи дырҗара, иара ахәа еиҗа армариара, аҗаразы арманшәалара. Аҗыхәтәантәи аамҗазы абызшәа апроблема алақәажәара хтаркәеит иахәабак, уи азбашьа моақәас иамоу здыруагы, изымдыруагы, уи аус заанатла иахәалогы, иахәаламгы, хәаа дус измоуҗы, измамгы.

Иашаҗкәкыны, уи апроблема аномер акы хәа изышыҗоу, иҗарны икәгылоу зҗаароуп. Хызышәа иахызызахәҗоу ахәынҗқарра, ауаажәларра аус амаҗ ауртә акаҗаразы, еҗыҗыр захыҗыҗара арҗбаараз аамҗа аҗаху, аенергиеи ахарҗы раҗәаны иақәыртәуп. Икан аамҗақәак, аҗсуа бызшәа ахәынҗқарра акынтә иҗгәамкәа аҗыраарей ахылаҗшрей анамаз, уи даарак ишазымхәозгы, Аҗсны зегы амеханақыртә аҗагылазаашьа шыкамызгы.

Аха 2014 шыкәса инаркны, 5-6 шыкәса ирылагзаны, уамакала иҗыҗгәажәхит абызшәа арҗиара аус, даара илақәит уи финансла аиқәыршәара. Ахәыҗкәа рзы еиқәдыршәоз, иҗыҗыҗуаз, иаздырхиоз аметодикатәи асахыркыратәи литературеи, здублиаҗ кәрҗоу амультфильмкәеи, абызшәа

дырҗаразы аелектронтә цыраагзакәеи, ателеуроккәеи ухәа, акыҗоа рыда, зегь аанкылахеит.

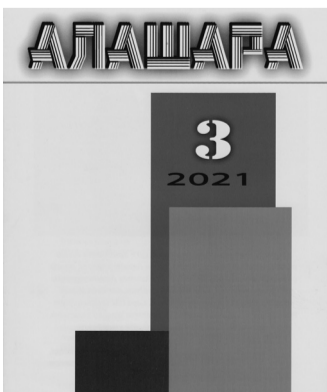
Иахәатәи аҗагылазаашьагы уи еиҗәамхазар еиҗыҗмхит. Хәуаажәларраф илақәит ахәтәы бызшәахы ирымаз азәлымхәара, ргәы ақәкахауа иалагеит уи знапы алакыз ауаагы. Аамҗа цоит, арахъ аҗшәа аҗагылазаашьа еиҗагы иуадаомхозар, имарианом. Агәыҗра хәман, җыҗ амчрахъ иааиз аиҗабырагы еиҗа инарҗбаан абызшәа аус иахәҗылап хәа, аха иаалыркәан хәзташәаз ападнемиа аамҗа цәҗа ирылнамыршозар акәхәп... Макәна ус хәаиуеит. Аха имҗыҗкәа иҗсхәада. Ахәынҗқарратә бызшәа азҗарафәы уао дахынтәзыхнымхәуа ахыкәәҗ хәннеилак («точка невозврата» хәа изышыҗоу), даара иуадаохит хызышәа архынхәра, зына иахәызыргы калоит. Иахәа акара ишәартан икамлац хәа сгәы иаанагоит хәагылазаашьа.

Адуеи ағы зегы ирзеиҗшү тенденцияхит адоухара алақәра, акультура акаҗара, аҗылақәа рмилаҗтә интеллигенция рыҗыҗхәра. Аха урҗ ирымоуп рхы злейқәдырхо ахәынҗқарра гәҗәкәа, аус руеит ахәынҗқарратәи ауаажәларратәи институткәа зегы, аус ауеит азакәан. Хәра аамҗа җыҗ аҗаҗхәа даара хуашәшәырахеит. Иҗамои, иахызынхәи хы злахахыҗоу мыругакәас? Иабакоу иахәа аҗсуа интеллигенция? Иуахәом иҗаҗаза рыбжы, иҗыҗеи урҗ рымч, рнырра. Рҗагыларара роуит амеркантилтә кәзшыа змоу ахәтәы интерескәа. Хәз-хәзы реиҗыҗшеит, еидызыкыло мчы хәа, идеиа хәа акгы рымамкәа. Еснаҗ хәжәлар раҗхәа игылаз, иахәа ажәлар ирылазәеит. Дара рами, уажәы-уажә еиҗашәо, зәызыҗсахуа иахәатәи адунеи ағы доухатә ориентиркәа хыҗыраша.

Аибашыра калаанза «Аидгылар» амилаҗтә интеллигенция раҗхәа инаргыланы ажәлар зегь шейднакылаз еиҗш, аибашыра ашыҗахъ «Аиҗаира» еиднакылеит аинтеллигенция реихәаыкәа. Аидгылар аналхәара азыуз ашәкәыҗоу ду Алыҗса Гоҗеуа раҗхәа днаргыланы, еиҗырдыруа ашәкәыҗоу Цьума Ахәба, Шьалодиа Аҗынҗыла, раҗхәатәи аҗсуа поетесса Нелли Тарҗа, еҗырт аҗсуа шәкәыҗоуҗеи, апоетцәеи, асахыҗыҗхәеи, аҗарауааи - аҗарадыррей арҗиарей знапы алакыз хәуаажәлар реиҗыҗреит «Аиҗаира» икәнаргылоз идеиа хәда акәша-мыкәша. Аҗсны хәз хәынҗқарраны ашыҗкәыргыларара, азхәҗара аиуртә иахәрааз амәкәа, иҗауз ахыҗшымра ахычәра, ажәлар рыҗстазаара аиҗтәра. Убри акны «Аиҗаира» иалшаз маҗам.

Иахәа, хылаҗтә интеллигенция еиошаны, хәз-хәзы иахыкәоу, иахыҗсақәоу, иахәидкылам хәиара, рҗака хәра даара аиҗырахоуп хәа сгәы иаанагоит. Агәыҗра сымоуп, абас еиҗш иуадау аамҗазы «Аиҗаира» дәәазныкыгы доухатә, интеллектуалтә центрк аҗасабала иахыкалал хәа.

Гәында КӘЫҗНИА, апоет

«АЛАШАРА» №3

Иҗыҗит Аҗсны ашәкәыҗоуҗеи Реидгыла иатәу алитература-сахыркыратә ауаажәларра-политикатә журнал «Алашара» изаамҗану ахәтәи аномер.

Аҗыжымҗа аатуеит апоет В. Аҗхазоу иажәеинраала җыҗкәа рыла, апоезия иаҗанакуеит иара убас Дырмайт Габалиа, А. Саречиан (аҗшәахъ С. Агын-

ди иеиҗеигаз), З. Каныкәа (В. Занҗариа иеиҗаҗкәа), П. Киласониа, насгы аҗсуа поетцәа гәыҗнык рликратә жәеинраалакәа.

Аҗсуа классикатә проза акнытә икыҗыҗуп А. Гоҗеуа иажәабж «Жәлар рылахъ», насгы А. Лагәлаа, В. Занҗариа, Р. Чкадуа (И. Кәыҗниа леиҗаҗкәа) ражәаб-

жкәа, А. Думаа иажәабж кәәкәа.

А. Лагәлаа 60 ш. ихыҗра ахәтыр азы икыҗыҗуп Аҗсны ашәкәыҗоуҗеи Реидгыла иканато адныхәалара, иара убас академик В. Кәәҗәаниа истабия «Згәыхәтәы иахызыз ашәкәыҗоу».

«Аҗар рыбжы» арубрика иаҗанакуеит апоет җа А. Цытанаа иажәеинраала җыҗкәа.

Аҗынҗыҗылатә еибашыра Дуза аан игаз Аиааира 76 ш. ахыҗра инамаданы ажунал

ианылеит аибашыра иалахәыз ашәкәыҗоу Ш. Акәсба иажәабж «Пыррак ағы».

Еиуеиҗшым азҗарақәа ирызкны рстатиякәа рыла икәгылоит: Е. Коҗониа, Г. Кәыҗниа, М. Цлиа, А. Агәмаа. «Асатирийе аиумори» ржанр ала аҗыжымҗа иануп П. Анқәаб иажәабжкәа.

Ажунал акны акыр шыкәса инеиҗынкыланы аус зуа Ламара Амчба лиубилеи иазкуп аредакция иканато адныхәалара.

АРТАВАЗД САРЕЦЯН ГАРУНИ САША

Рассказ

В последней трети прошлого века и до 2015 года – а это целая эпоха! – в Сухуме и даже далеко за его пределами очень многие знали низкорослого, худого, слегка резковато подвижного поэта, обладающего неиссякаемым запасом тонко-остроумных анекдотов.

Конечно, обязательно прозвучали бы и типичные определения. Например, многие его называли просто: «Варжапет (учитель) Саша», так как он после окончания Ереванского госпединститута имени Хачатуря Абовяна несколько лет преподавал родной язык и литературу в сухумской средней школе имени Ованеса Туманяна, выпускником которой являлся.

Мы же, несколько многочитающих и увлекающихся художественной литературой учеников, делая упор на Сашины незаурядные поэтические способности, называли его довольно-таки оригинально: «Гаруни Саша», что означало – Саша журнала «Гарун», наверное, что-то вроде катаевского «сына полка».

Дело в том, что Саша ещё со школьных лет писал довольно-таки интересные стихи, большая подборка которых затем была опубликована в первом номере за 1972 год этого популярнейшего до сих пор молодёжного литературного журнала.

Саше нравился наш «гют» (изобретение – именно так он называл придуманное нами прозвище), навсегда зафиксировавший его принадлежность к молодёжке, и он очень дорожил им. Ещё бы! Публикация в журнале «Гарун» означала безоговорочное литературное признание – настолько велико было его значение. Достаточно отметить, что главным редактором журнала был сам Вардгес Петросян¹ – живой классик армянской литературы.

К слову сказать, из этой «гаруновской» подборки я запомнил несколько публикаций, в том числе и стихотворение «Автопортрет», посвящённое Пикассо². Саша рассказывал о том, как оно было написано. Так вот, будучи студентом, он несколько раз приходил в Государственную

картинную галерею Армении, где проходила выставка произведений великого художника. Он долго стоял перед картиной, состоящей из разнообразных линий, точек, запятых и кружочков и интригуяще названной «Автопортретом». Он вновь и вновь возвращался к ней: она как будто оупутывала его своими бесконечными линиями, закручивала водоворотами кружочков и беспощадно тянула в свои глубины. И когда в очередной раз он пришёл и, ничего не поняв, уже уходящий раздосадованный, вдруг краешком последнего взгляда заметил, что картина состояла из множества нанесённых друг на друга лиц, и понял, что

...Он нарисовал лицо поэта,
Он нарисовал душу поэта.

Это было его самым удачным автопортретом.

Потом, когда я начал выпускать свою газету, подборки Сашиних стихотворений стали периодически появляться и на её страницах.

До этого, ещё в 1988 году, по моей просьбе редактор альманаха «Камурдж» Аюп Чобанян опубликовал несколько его стихотворений. Правда, я до сих пор не знаю, почему на страницах этого издания Саша вдруг стал Александром. Помню, это слегка расстроило Сашу, и я понимал его: ведь имя Саша к тому времени стало своеобразным брендом. Согласитесь: Саша Мкртчян звучит, не то что Александр Мкртчян. Но, что говорить, довести от публикации было несравнимо больше.

В моей молодости
Поэзии есть больше,

Чем во всех книгах.

В нашей любви

Мелодии есть больше,

Чем во всех песнях.

И в зовущих друг друга

Наших глазах

Силы-огня – больше,

Чем во всех рукопожатиях.

Оригинал этого стихотворения, как и «Автопортрета», я запомнил наизусть, и уже можно с уверенностью сказать – на всю оставшуюся жизнь.

Стихи для Сашы – это почти как у Николая Доризо: «Ими,

словно воздухом, дыши». И Саша жадно и ненасытно, всей своей сущностью дышал строками гениальных поэтов Мацуо Басё³ и Аветика Исаакяна⁴.

Стоит ли говорить, что третьим гениальным поэтом был он сам – Гаруни Саша!

Порой во время обыкновенной, ничего не значащей беседы он вдруг переходил на стихотворный разговор, даже сам того не чувствуя. В такие минуты многие его собеседники недоумевали, не понимали его и крутили палец у виска: «Саш-шаш» (Саша чокнутый), – говорили они, стараясь поскорее избавиться от него, потому что были далеки от колдовства поэтических строк, которые, лились из его души. Нет, чтобы взять да записать. Допустим, сам Саша не чувствовал, что говорил стихами, но о чём же думал мы?! И, в первую очередь, я себя имею в виду. Непростительная оплошность!

В те годы в Сухуме очень активно действовало местное литературное объединение «Амшен», позже переименованное в «Черноморскую зарю».

Я со школьных лет был его участником. Занятия проводились в здании армянской школы: собирались в первое воскресенье каждого месяца. К его работе я постарался привлечь и Сашу. На моё предложение он с готовностью согласился, и, как мне показалось, даже обрадовался, но на занятие не пришёл. Потом он клятвенно обещал «обязательно прийти в следующий раз»... И всегда у него находились «очень уважительные причины» для нарушения клятвы.

Например, такие.

Вот он встал рано утром, побрился, привёл себя в порядок, вот он уже почти перед школой, но вдруг, чёрт побери, понадобилась именно его помощь некстати встретившемуся знакомому...

Или рано утром, когда собирался на литзанятие, пришёл соседский мальчишка и попросил помочь выполнить синтаксический разбор предложения. По частям речи, он, конечно, сам бы смог разобрать, а вот синтаксический разбор... Ну затрудняется

мальчик... Из-за какого-то пустяка школьные буквоеды могли оставить довольно-таки смыслённого ребёнка на второй год, представляешь? И как же после этого жить дальше с такой тяжестью на душе, смотреть в глаза людям, как себя чувствовать перед своей совестью?.. От неё-то никуда не денешься...

Ну как бы «поступил ты на моём месте, если рано утром первый сосед попросил помочь разгрузить мебель и поднять по не совсем удобной лестнице на второй этаж, да ещё и собрать, а?»..»

Свою речь он всегда заканчивал обезоруживающим откровением: «Это что! А какое гениальное стихотворение я написал ночью! Запомни: лучшие стихи приходят именно ночью, потому что ночью человек особенно чувствителен и беззащитен перед своими мыслями, как перед совестью. Главное – запомнить их и записать утром». И тут же из нагрудного кармана доставал вчетверо сложенный лист из ученической тетради и начинал читать действительно замечательные стихи... После такого представления можно ли было... поверить и, тем более, не простить его?! Конечно же, нет!

Правда, иногда он подсовывал надёжно забытые старые стихи... Я «деликатно не замечал». Например, был такой забавный случай. «Написал новое стихотворение, – сказал Саша, – называется «Последние». И начал читать:

Последние очень дороги,

Последние поцелуи,

Последние взгляды,

Обещания последние...

Дальше, чтобы слегка «подколоть» его, продолжил я:

Последние движения,

Последние копейки...

Последние очень дороги...

Саша посматрел на меня внимательно: «Жулик же ты, – сказал он и, наверно, больше обрадовался, чем удивился, – ты что, наизусть помнишь мои стихи?» После этого случая он перестал заниматься «поэтическими махинациями». Но это к слову.

И всё же однажды он пришёл на занятие. Возможно, перешагнув через себя; наверное, чтобы не обидеть меня окончательно. Наш руководитель Вазген Кансузян сказал несколько дежурных предложений и слово

предоставил «новому члену нашего старейшего литературного объединения Саше Мкртчяну».

К моему удивлению, оказалось, что Саша очень ответственно, основательно подготовился к занятию, как к чрезвычайно важному литературному мероприятию, тщательно подобрал стихи.

После Сашы начали читать свои произведения и другие участники занятия. Минут пятнадцать он внимательно слушал, потом начал делать нетерпеливые движения, а ещё через несколько минут пошёл в ход его реплики, сперва шуточные, а потом и слегка язвительные, колкие.

После занятия, которое он практически сорвал, мы пошли в купатную⁵. Заказали по бокалу пива и купаты, обильно посыпанные нарезанным луком и петрушкой. На одном дыхании отпив больше половины пенного пива и закусив сочными купатами, Саша сказал: «Я-то знаю, почему сегодня пришёл, но никак не могу понять: что же ты там делаешь?»

Не знаю, что ему не понравилось, или кто не понравился. Возможно, ему показалось, что недооценили его произведения, довольствовались общими, ничего не значащими для него словами, хотя и одобряющими. Как бы то ни было, он прямо сказал: «Больше не проси, я не буду приходить на ваш парамунк».

В слове «парамунк» (занятие) Саша особо подчеркнул его первую часть: парап, явно намекая на её значение: пустой, праздный. Вот такое интересное слово с противоположными значениями.

На этот раз Саша, к сожалению, сдержал своё слово.

¹Вардгес Петросян (1934–1994) – армянский писатель, публицист, общественный и политический деятель.

²Пабло Руис Пикассо (1881–1973) – испанский художник, скульптор, гравер, керамист, театральный дизайнер.

³Мацуо Басё (1644–1694) – японский поэт, величайший мастер коротких стихов хайку.

⁴Аветик Исаакян (1875–1957) – классик армянской литературы.

⁵Купаты – разновидность домашних колбас.

ХҶҮХШҶА ЗМАМ АГҮГШӘҮГҮРА

Аполлон Думаа ишәкәы Ҷыц «Геноцид абхазского народа в Очамчырском районе 1992–1993 г.» (Акәа 2021 шыкәсазы урысшәала иҶыңза) санаҶха акыр аамта Кәркара сзыкәломызт, схаҶы исзаагомызт азкышыкәсақәа рзыбларакәа иргәылсны иааз ауаҶытыҶса убри акыңза длаҶеуит, дгышәыҶоит хәа. Насгы ауаҶра изакаразаалакгы акы иламкәа изчыҶызы и ауаҶ, хара хауп иҶоу, хуҶлыҶуреи хҶоурыхи адунеи зегы иадыруеит хәа иаҶаҶырбаны изхәо аҶәлар данырхатарнаку, рдаракәац данатуа, данырыхлыҶыҶтроу. Ари, жәаҶарада, иҶоуымшәар, илаҶоуымшәар ауам.

Шәымтак иадамхаргы, хҶаҶы иааганы, хазхәыҶипи закә хлымза-ахроу икарҶаз зәәзтәым – аҶшқа маалыкы зымгәарта дҶоу – аҶхәыс, амҶа данылыны дшаауа, аҶаиуан еиҶш, амгәартаҶы иныкәылҶоз зыҶсы Ҷалахыз лыҶшқа длымхны дырууаза дыршәны адәы дыкәзыжызы, нас уи агәнаҶа ду аҶы имаагылакәа, ангы акәҶәаҶа иналгәыдҶаны дзышызы. Урт аинрал Камла Кәркарашвили, «Гьаргь аҶкәа» хәа зхы иахызҶаз, изнаҶы Е. Шевард-назе, абандитҶа Ҷь. Иоселиани, Ҷ. Китовани рмаҶуаркәа ракәын. Ааи, урт иҶабыргыҶкәыны, аҶхәыс илышәит узхәомизт, имлашәуаз гыҶшәыҶкәан!..

Сара, абарт аҶәаҶәкәа равтори сыҶшәмаҶхәыс Маро Нинуеи

аибашәра анҶоз фымз наҶкәк хәа-лақь гәкәа Акәа хәлаханы хәкан. Хәблакәа ирбон хәаҶааа икарҶоз ахәымгарақәа, хамчыдан умхәозар. АшәыҶ иаҶызаз Акәа еимгәыҶе икәыртәеит. Арака идырхәит ахатән-хартақәа рнаасангы анаплаккәа, ахәынҶкәратәе усхәартақәа, аҶа-брикақәа, азауадкәа ирыҶнагылаз зегы... АенышыҶбжәон имшәа, имырхәа, иҶхамшәа аидараманҶага амашынақәа рыдыргылыны еимырҶәон зегь раҶхәаза аҶсуаа рын-хартақәа, нас аерманкәа, аурыскәа, убас имарианы иахкәшәалакгы акы иаасуаҶызы.

ГыҶшәыҶкәамзар, нас изустҶәа-даз, ахәыҶкәа, ахәса, абырҶаа рыҶнкәа ирыҶнакны амҶа қоуқьад рыжәҶаны иалазбылуаз. АхшыҶ аҶаҶара уадаауп аҶсуа рхәыс, АҶсны апатриот ду ҶаҶа Казанба ақырҶуа фашистҶа шлызынкәаз уаназхәҶәкәа, дыздыруаз. Уамашәа иубаша, дара заҶа илмыҶхраарызы, джжәблы, дышәчычы ада рәы акы тшәомизт аҶаиуанкәа реиҶш иахәилагылаз. Ҷь. Иоселиани Ҷ. Китовани рмаҶуар гәымхәкәа

икарҶаз аҶгәоура аҶкысыгы еи-Ҷәоуп ҶаҶа Казанба лгәылаҶәа рхалархәреи рәымҶреи. Уи лабәа-ба иахнарбоит амхәҶырра калаз аахыс хәшкә ижәылыны иаауаз, хәдгылкәа зтәызтәуаз, иҶәы-иҶха, аҶыс хшы ада акы згымкәа иҶалан-хоз, зны-зынлагы иҶаҶәнымхоз-шәа зхы мәаҶызгәз ақырҶәа, агы-рҶәа, ашәанҶәа «зака хәртахыз», хәҶсадгыл зака хәхырбаауаз.

ХазхәыҶип хәҶыркырҶ, назаза хәҶсадгылгы хәргы КырҶтәыла хәларзәарҶ иҶақәлаз ХХ ашәышыкәса аҶаҶәа апалачәа Ашалини, Бериеи, Шевардзәеи рмаҶуаркәа аиааира ргәзҶы (уи аҶыза калашәа амам аҶсуа-ак иҶсы таны!) иахҶеиҶшхо! Аха азкышыкәсақәа рзыблара иазы-ржәхәоу аҶсуа ауадаҶрақәеи, агәакрақәеи, азалымдыррақәеи дрыкәшәаргы, адунеи аҶа кылыз-тәәо амч еиқәаҶәкәа ршәа-Ҷхәкәа дырәашәаргы, кыка хшы-ла дзаазаз иан иҶсадгыл ихы-иҶсы ақәиҶоит акәымзар, импыҶаи-халарҶ иақәлаз аҶа хәымга ахра уа, ишиҶаху дшәагыа диртәом, шәақь мҶала дыкәиҶоит еиуан-иашәан акы изаламкәа. Ари ас шакәу, на-валарҶак амамкәа азкышыкәсақәа рзыблара иалсны иаауа хҶоурых адакәақәа шаҶатра руеит.

Сыззааиуа, абас иҶоу, хҶоурых аҶах илбаауа ахшыҶаҶарақәа рахь ухәзырҶшуа, уагәылазха-

лауа, ахы инаркны аҶхәанза иу-аҶеимшхаратәу факҶлеи хҶысләи иҶәу, дакәаҶыҶхәаза луунытә узы-ркәыҶсыҶхәауа, уҶсы еилазхәауа, акәылаҶ, архәҶы, ампыҶахалаҶ хәымга иҶәымҶра амҶеиҶш иу-ҶраҶҶо иреиуоуп Аполлон Думаа ишәкәы «Геноцид абхазского народа в Очамчырском районе 1992–1993 г.» Уи иаабац сахьаркыратә Ҷымтак еиҶш ахәҶәжәара уадаауп, избанзар убриакәра ихәанҶоуп, иҶыҶшәаагоуп уака хәзлаҶшуа, зыҶбахә аҶәо, иҶҶааны иаарҶшу афакҶкәа, урт ингазаны ухәҶы иа-уларҶә, иказ шыҶаҶкәыҶз гәнуку-ларҶә, ихьухәууа иуҶраларҶ азын ахәта уаҶхәар ауп. Ускан ибылгыны иубоит иҶақәлаз аҶа хәымга данхә-башыуаз иааирҶшыз игыҶшәыҶгә хәҶра. ЗыҶбахә хәмоу ашәкәы автор, иаазыркәәҶзаны акәзаргы, иҶҶсазааратә нысмәа акынтә еиҶа ихадарақәоу хәлаҶш иҶаагап аҶхәаҶәа дшәзәлымхәуа дырны.

Аполлон Нестор-иҶа Думаа диит, даазеит итрадиҶиатәу, нахьхьиза аахыс аҶсуара акульт ахра ахәа-уа, адоуха ахәмоу аҶааҶәраҶы. Уи, хәарас иаҶахузеи, ианыҶшит иҶсадгылы иҶәлары рзы иҶоуруу Ҷеины ишәақәыларәҶы. Аполлон Думаа дрылҶахәиит иреиҶау аҶараи-урҶкәа Ҷба: Акәатәи ахәынҶкәратә аҶадагоҶтә институт афилологиатә факультети асубтропикатә нхамәа ҚырҶтәылатәи институту. 20 шыкә-

са инарзынаҶшуа аус иуит аханатә аҶеиҶәа нагақәа злиаауа икыҶа гәкәа Ҷхьына, раҶхәа рҶаҶыс, нас ақыҶсовет ахантәәҶыс дыкан, уи ашҶтахь, иара уа – Ленин ихьз зхыз аколнхара ахантәәҶыс. Убарт ашыкәсақәа раан Очамчыратәи араионтә Совет рҶшә-ааҶхәарак рдепутатс далырххәан.

АҶсуа жәлар рмилаҶ-хәкәиҶратә қәпара активла далахәын, насгы жәлар рфорум «Аидгылара» араионтә кәша аиҶкааҶәа дыру-азәкын. АҶсны жәлар рҶынҶыҶтәы-латә еибашәра (1992–1993 шш.) аан Мрагыларатәи афронт аштаб аилазаараҶы дыкан, иаҶәашәоуп Леон иорден.

1992–2004 шыкәсақәа раан Аполлон Думаа Очамчыра араион аҶы еиуеиҶшм аҶаҶкыҶкәра зыҶы амату-рақәа дырхәгылан, иаххәап, ақыҶтан-хамәа араионтә кәша аиҶхәыс, араион Ахадара аиҶхәы актәи иаҶыпу-аҶыс, нас – Очамчыра араион Ахадас. Уи дахыкәсаалакгы инапы ианыз аус ламысла, ҶаҶкыҶкәрала инаи-гзон, аханатә аҶа иаҶаҶылаз ауаҶы дзыҶсоу идыруан, аамыҶшәала дзыҶкан. Уи аҶәаҶа бзиа – аҶсаба-ра инаҶаз – иара иаҶаҶы иаҶаҶыр шыҶнахуан, напхәаҶык иаҶхәсабала дарҶшзон. Уи лыҶшәа бзиала иусу-разы ианашәоуп «Ахьз-аҶша» аор-ден III-тәи аҶазара.

2002 шыкәса раахыс Аполлон Думаа далоуп АҶсны абырҶкәа Рхеилак аилазаара. Уи 2015 шыкә-сазы Очамчыра араион абырҶкәа (АлҶарҶа 8-тәи ад.)

ХҒЫХШЬА ЗМАМ АГЫГШӘЫГРА

(Алгартә)

Рхеилак хантәафис далырхит. 2020 шықәса хәажәкыра аахыс Ақсны абырғәә Рхеилак дахантаәууп.

Абарт еиқәахақһыз инарывар-гыланы, насгьы ирапнагома ухәо ақынза иубоит чыдала иалкаатәу, псабарала итәыштыроу даеагыгы. Аполлон Думаа шәкәыфәык, публицистк иахасабалагы дырдыруеит, имоуп бзиа дызбо, ирфеиамтәқа хәтыр рыкәызтә, изтаху, иазыпшу ақһаәцәа.

Ииашоуп, автор иқәыпшра ашықәсқәа раан иахацимыркт арфеи-аратә ус, аха уи ақәым аус злоу, ихадароу арфеиаы инапы итыгтыз ашымтәқәа рхәтабзиара зейпшроу ауп. Абри аганахыла уахәақһуазар, уааиеигьыргәртә дықоуп Аполлон Думаа. Уи атыхәтәантәи ашықәсқәа рыфәнытқа иагитцәз, адунеи збаз ишәкәқәа («Ахақәитрахә амәа», 2013 ш., «Ақсуеи ақсуареи», 2015 ш., «Ауаши ауафәри», 2017 ш., «Тхына ақыта атоурых», 2019 ш.) еилырфаца ирхәоит ашәкәыфәы ипсадгылы ижелари ртоурых, ржәйтә, рәатә, рқабзқәа, рдасқәа ибзианы ишидыруа, насгьы хәтәла дызхааныз, иибәхыз, дыззызыр-рәхыз (еиҳарак иаб ианата тбаа итәахыз, игылахыз ауаа нагақәа рацәафәын). Убарт ркнытә – ақсуеи ақсуареи ирыдхәалаз ртәы зхәоз – игәникылаз, иажәабжқәа рфәы хытхыртәк еиқш иы иаирхәаз мацзам. Убригы ақыбаә чыда иатәыштыроу ақоуп, итегыы уаза-аигәаны иухәозар, хмилат сахьар-кыратә литература гәык-псыкала изтаху, иаданакәа здыруа, изаақ-соу, злагалагы уажәышә иубартә, иуахәртә еиқш ианыпшуа рфеиашоуп.

Уи аус афәы, аиаша хәәар ами, ачы-нуафәрагы апырхагамхеит. Машәы-ршақә, мамзаргы апша ирғанагә-ланы ақәзам, иыызцәагы ихлафуа, изгәдууа изизырхәо: «Аполлон, ашәкәыфәцәа уаа цьбарақәоуп, рча рфәумхын, иуанарыжуам» хәа. «Сара, анцәа ибоит азәгы сшипы-рхагам, исылшо ала «сыжжарафә схандеуеит», иаргы иеатцәмы-рхәкәа, изыдоу, алафәхыра тцоу алаф ахь ииаганы абас атак ритоит. Ааи, диашоуп Аполлон Думаа. Уи, еитәршәо иухәозар, «ихкаа-рафәы» дхандеуеит, алтшәагы машьарада иубоит. Ус шақәу шахәтра аеуит сыззаатгылахоу ишәкәқәа. Убарт ақы хәа инары-цлеит уажәы хыхцәәжәо «Генцид абхазского народа в Очамчырском районе 1992–1993 гг.».

Ужәы-ужы қақаз изыргылауа, уоуразоуру уеилизшыауа агы-шәыгра иахылтыз, рыцхәрыла икыра ахтысқәеи афактқәеи рыла еибаркуп ашәкәы ахы инаркны атыхәанынза. Уақа итцәауп, еиз-гоуп ақыртә фашистцәа иахза-аргаз аибашьра хлымзәах аан на-цәақкыла Очамчыра арайон иах-нагаз, иазаарцәз ауағеимшхәри, хәжәлар изақаразаалак гәкаҳарак рнмырпшзакәа иаадырпшы афә-рхәтарәи. Уи еишхоуп абарт ахқәа рыла: Автор изку «Ақһажәа», «Ақсны азы Қырттәыла империа-тә гәазыхәрақәа», «Қырттәыла ашовинист политика», «Цьбаба Ио-селиани и-Мхедрони», «Гыртәыла ишәбашыыз», «Аибашьра аламтә-лазы Қырттәылеи Ақсни реизыка-заашьа», «Ақыртә окупантцәа рнапала итадырхәз атынч уаақсы-ра», «Атыхәтәажәа».

Абарт еиқәахақһыз азәа ахқәа ирымехаркуа ркны иаарпшуп ақы-ртәуа нацистцәа хәжәлар аибашьра хлымзәах анцоз (1992–1993 шш.) аамтәзы изтадыргылаз, Очамчыра арайон ауаапсыра урт ирфеагыланы имәапыргоз афырхәтарәтә қәпара ду ртәы.

Ашәкәы иақһыз имбарц зал-шом автор иалихыз иобиект, ус узазхәозар, ишьатаркны, атцәнза дылбааны иштыцааз, ашьа-артәыра згәытқәасоз аибашьра иахылтыз ауағеимшхәрақәа рыма-цара рақәымкәа, урт ахынтәауа, шыаас ирымоу, ипәшәзыркыз рто-урыхгы. Ақсны ықәахуеит, ақсуа-аагы милатқ ахасабала адунеи ахсаала ианахуеит хәа иқәқлаз Шевардназе, Иоселиани, Китовани рмацәуарқәа, ишырхәо еиқш, иараз-нак ажәван ақнытә илымбаазеит, урт рдаракәақ акыртә цуеит ақсуаа рыпсадгылы пшза еиәзоиожьтәи. Уи ахы цәырнагоит XVII ашә. ала-гамтә инаркны. Аха уи азцәара еиҳа итархеит иазфәлымхәеит аурыси атырқәеи реибашьреи рполитикәтә интересқәеи хаха реифагыларәи реифаҳәри ирыхьканы хәжәлар рыбжеиҳарәкы рыпсадгылы Ақсны иалыхәдааны иказцәз, итазырцәыз амхәыырра аныкала ашьтахь. Убри нахыс, иахызыкалаз атрагедиа – демография аганахыла хмилат рыбгашшара цызтәаз – қыртәи, гыруеи, шәануеи зегьы уаха-саха еихеит арыцхара ду иақшәаз ақ-суаа рыдгылы чәшәкәа хәзүазар, хмилат рыла иахзыртәуазар хәа. Уимоу, дара рыда даеа жәларык итацәыз, иқәаптахәз хадгылықәа рахь иқәнагалар хәа ишәаны иахы-бауан. Уртгы – егырт амилатқәа рхәтарнақәагы – ақыртәеи ишы-ртахымызгы, хар рымазмәкәа рхы иахәеит ақсуаа рыдгылы чәшәкәа рнапәы икаларц азын. Ус шақәу арцабырғуеит ускантәи астатисти-ка.

Хәпсадгылы еиәзоз, имы-цәазакәа еиқһызуаз, зны-зынлагы дәыпсшәак ахасабала хәишыцәоуп хәа зхәоз Мрагыларатәи хғылацәа «хазынақәа» Урыстәылатәи им-периа анеилаҳа (1917 ш.), аурыс хәынтқар данылбаарга, абыржәи еиғьны атагылазаашьа даеазны ихауам хәа избаны, реибыта-ны Ақсны иакәлеит, амхәаыырра ашьтахь иргаз, иртәыртәыз хад-гылықәа, ханхартә тыпқәа рзым-хәкәа, Ақсны Қырттәыла иала-рызфәарц.

Атоурых ахәтагы цыашьахәуп, азы ахыштырахь ишцо еиқш, ашьтрақәлара адыруазаап. Сыз-зааиуа, убри аыызатқәкы карцәит Асовет Еидгыла анеиладырба, Ақсны зынза ишеибгоу илбаахда-роуп хәа иқәлеит ақыртә фаши-стцәа. Ари аус хәымгафәи Ельцин иполитикагы чархәара хәзнауит, «Гьаргь ақһа» иахь иаднацәлеит-ит...

Еилыхә ишаабә еиқш, Ше-вардназе, Иоселиани, Китовани, аинрал Карқарашвили Ақсны рна-пәы ақәзаара аидеиа хәымга дара ифәыцны ирымхәыцит, ицәыррымгә-ит, рабацәа, рабдуцәа рыкнытә иа-уаз ақы ақәын. Мацара аамтәи-тар-сра иауаршәаны ишхәмха, изәаха аеарфәыцуа ирызцәыртцәуан Ақсны наунагза дара рнапәы иртаху ала-рыгзауа ақәзаара.

Абарт реицш иқоу ахшыәцә-рақәа рыцубашәуеит хызыцәәжәи ашәкәафәы автор икантә атоуры-хтә хәтрақәа рфәы. Урт ус баша еиқәыпхызарыла ақәымкәа, зыгәра уго, атцәарадыррафәи ишыақәгылахоу афактқәеи, до-кументқәеи, ахтысқәеи рыла ирцабыргны икацоуп. Ицхлымүаз ақыртә нацистцәа Ақсны иша-зыказ, уи хьахәлақәада рна-патқака икаларцәз ирымаз агәа-зыхәарақәеи, хыпхызара рацәәла иаыкартахыз азәгыоурақәеи, аитцәәкәарақәеи уахәы ианауа-гәлак имәашәо иубоит Ақсны жәлар рфәынцәылатә еибашьрафәи гит-ләртә фашизм инахытәхәо ақынза иаадырпшы ауафәытәсара ацәа итамзо, алакә афәгы иаацоушы-ша агышәыграқәа штатцәыдам, даеакала иухәозар, ауағеимшхә-рақәа – атынчуаа рышыра, рын-хәртәқәа рбылра ухәа икарцәз

Аполлон Думаа ишәкәы «Генцид абхазского народа в Очамчырском районе 1992–1993гг.» тоурыхла узырхәыцуа, рхәкатәи хәеиқш азын агәафәнызаара узто, умилат хдырра зырфәыхо, аибашьра иахзаанагаз арыцхәрақәеи, апст-барақәеи, Нартаа дүкәа рфыр-хәтара фцырканы излоу хәеи-цәа доумыжхәкәа иаадырпшыз агәымшәәри, ақсадгылы азы аха-меигзәреи еснагь хгәалашәарафәи ақәзаара шхымпәдатәиу узырды-руа, насгьы аибашьра хлымзәах атоурых атцәарафәгы хәартара злоу ақы ақәны адунеи абейт.

Сгәы иаангоит зызбахә хәмоу ашәкәы еиәтәыжызар ахәтоуп хәа, насгьы ақшышәалагы еиәгазар иахәтәзар қалап хәа сахәапшуеит. Сызтәтиа хсыркәоит атаңыкь поет Масуд Салмон (1046–1121 гг.) жәра зқәым ицәәхәкәа рыла:

*День, что прожит был без пользы отчизне,
Я вычеркиваю напрочь из жизни.
Руслан ҚАПБА*

ахлымзәахәрақәа зқәиааз адгылы апалачцәа Сталини, Бериеи, Ше-вардназе рабацәа урт рабдуцәеи идырмәзеиҳан, ахсаала ахыкны иазылырххыз амәа амч рнагон.

Амала, Ақсни ақсуа жәлари дара ишыртәху рнапәы иахы-рзаамгоз, иахыртәмыртәслымуаз ргыгшәыгра агышәыгра ацәнагон, ауафәтәытәсара ацәара аиуа цәа-ра иумбо ирыланаргон.

Абас иқоу агәтәхәыцрақәа ифәафаза иуцәырыргоит Аполлон Думаа еизигаз, итцәаз хәақәа рыхәымгәрақәа аазырпшуа ашәкәы злейбарку аматериалқәа. Урт арга-ма ирхәоит ақыртәуа мпыцәахәла-цәа рхықәкы хәдақәа харантә иша-уаз, харагы иназарц шыртәхыз, аха хәзшаз илыпхәла, ақсуа жәлар ргәымшәреи, рхамеигзәреи, хәш-цәа нхытқ ика, аахытқ ика, ахәа-нырцә ика ихамардаз рыжәәхыри, насгьы нахьхыз аахыс хиашәреи, хқыари баны, еилкааны ихәдгы-лаз ажәларқәа (зегьы рақһыззәгы аурсы жәлар наргыланы) рхәтар-нақәа ихәртәз хәызмазми, хәштәра зқәым ацхыраарәи ирыб-зоураны, ижышуа, итхашуа Ақсны ишеибгоу илбаахдоит хәа згәы итәкны иқәқлаз ахәымгақәа ихьа-гәгәа, иахьааз ицар акәхеит.

Ақыртә фашистцәа Очамчыра арайон (ақалақһы убрәхь ина-латцәны) иазаарцәз, ашьаартәыра зымпытқәкәоу рнапы хәымгақәа ахыназоз ақытәқәа ақсгәы иш-кылырхыз, атынч уаапсыра-абьар зкымыз ақәкәәхәа иргәыдтәны ишыршыуаз, рынхәра-рынцырақәа амцапшә рыжәтәны ишырбылу-аз аты ашәкәафәи ахааназгы хәштәра ақәымкәа иаарпшуп. Уи иахьатәи ауаа рымацәараз акәым-кәа, ушьтантәи абицәаразгы ира-нахәо кыр ықоуп, агәафәнызаара қазто атоурых адакәоуп. Аполлон Думаа итәжыыз ашәкәы Ақсны жәлар Рфәынцәылатә еибашьра атоурых нақ-нақәы итызцәауа уи дзавсуам, изаанартуа адакәқәа ра-цәоуп, итегыы уазааигәаны иухә-зар, Ақсны район дук аибашьра ан-цоз иахнагаз ахамыштыхә иахсаа-лоуп, егытәбырғхәтоуп, абаскатәи шыаза-гәаза қазыршыз Мрагыла-ратәи хғылацәа ауафәра зцәызыз рхәфәсахьақәа ирсаркәоуп.

Ашәкәы зыпшоу, қьарс иалоу аганахыла иухәаша акыр ишы-рацәоузы (уи рхәкатәи усуп), уажәазы сеааныскылоит. Амала хәпхәәцәа ирыхәтоуп ирдыруа-зарц ақсуаа хәказаарәи хәкамзаа-рей амш иазцәараны ианықәгылаз аамтәзы иаххаагаз, иахәчхәз, иқал-шәз, бьарла дөиқәных иқәқлаз аға дызустәз, гәтакыс имаз. Урт зегьы аарпшуп афактқәеи ахтысқәеи рыла.

Аполлон Думаа ишәкәы «Генцид абхазского народа в Очамчырском районе 1992–1993гг.» тоурыхла узырхәыцуа, рхәкатәи хәеиқш азын агәафәнызаара узто, умилат хдырра зырфәыхо, аибашьра иахзаанагаз арыцхәрақәеи, апст-барақәеи, Нартаа дүкәа рфыр-хәтара фцырканы излоу хәеи-цәа доумыжхәкәа иаадырпшыз агәымшәәри, ақсадгылы азы аха-меигзәреи еснагь хгәалашәарафәи ақәзаара шхымпәдатәиу узырды-руа, насгьы аибашьра хлымзәах атоурых атцәарафәгы хәартара злоу ақы ақәны адунеи абейт.

Сгәы иаангоит зызбахә хәмоу ашәкәы еиәтәыжызар ахәтоуп хәа, насгьы ақшышәалагы еиәгазар иахәтәзар қалап хәа сахәапшуеит.

Сызтәтиа хсыркәоит атаңыкь поет Масуд Салмон (1046–1121 гг.) жәра зқәым ицәәхәкәа рыла:

*День, что прожит был без пользы отчизне,
Я вычеркиваю напрочь из жизни.
Руслан ҚАПБА*

АҚСНЫ ЖӘЛАР РПОЕТ БАГРАТ ШЫНҚӘБА ДИИЖЬТӘИ 104 Ш. АЦРА ИАЗКЫЗ АУСМӘАҚАТӘҚӘА РКНЫТӘ

АХӘАТӘЫ ЗМОУ АРФӘИАФЫ

Ааигәа С.И. Чанба ихыз зху Ақсуа хәынтқар-ратә драмәтә театр ақны еиқәан еицырдыруа апо-ет, апрозаик, апублицист, ауаажәларратә усзуоы, ажурнал «Алашара» ар-едоктор хада, Д. И. Гәлиеи Т. Шь. Ақьбеи рыхызқәа зху ахәынтқарратә премиақәа занашьоу, Ақсны акультура зәақсазтәыз усзуоы Ана-толи Лагәлаа 60 шықәса ихыцра иазкыз аиубилеитә хәылцәзы.

СССР-и, Ақсни, Уры-стәылеи рышәкәыфәцәа Рөидгылақәа рлахәыла А. Лагәлаа ирфеиаратә хәыл-цәзы ашқа инейт ақсуа шәкәыфәцәеи ацәарауаи, акульту-реи ақазарәи русзуоцәеи, афәри астудентцәеи, алитература абзи-абашцәеи. Уи реаләдырхәит Ақс-ны Ахада иусбарта анапхәаы А. Кәыцниа, Аиҳабыра Реилазаара ахәтарнақәа, Ақәа ақалақь Аха-дара аиҳабы Б. Ешба, егырт атак-зыпхықәу аусзуоцәа.

А. Лагәлаа иажәеинраалақәеи иажәабжқәеи ирылхны артист-цәа рымчала еиқәааз алитера-тура-сахьаркыратә композициа «Гәтыхак сымоуп...» ахәақшәцәа идырбан арежиссер М. Аргәын лыбыоурала. Ифәыц еснагь ахә-пшөы илбаә иааиуеит, идикылоит, идоухәтә дуней гәылнартәауеит. Артистцәа зыпхәоз, иаадырпшуаз ахәфәсахьақәа рыла игәнукылон, угәатцәназ инеиуан, удырхәыцуан, угәалакарагы шьтырхуан.

Аиубилеитә хәылцәзы аобатәи ахәтә шыақәгылан адныхәаларақә-еи азеиғашьарақәеи рыла.

Ақсны акультура аминистр Гә. Агрба аиубилиар дидныхәалауа еи-хәу ақәеиарақәа зейиғәеишәеит, уи нахыс дапхәит Ақсны Ахада Иусцәа. Уи инақәыршәаны А. Лагәлаа адоу-хәтә культури алитератури рырфе-арафәи илагәлазы ианашьоуп «Ахьз-Ақша» аорден ахәтәи аоазара.

Анаос рзеиғашьарақәа рыла иқәгылеит Ақәа ақалақь Ахадара аиҳабы ихәтыпуау А. Сурманизе, Ақсны ашәкәыфәцәа Рөидгыла ахантәаы В. Ақхәзоу, И.Гь. Па-пасқыр ихыз зху Ақснытәи Ами-латтә библиотәка аиҳабы Б. Чола-риа ухәа егыртгыгы.

Ахәылпаз алафәхыра ацырцәит А. Алтәибеи О. Сангәлиеи апоет иажәеинраалақәа ирылхны иапы-рцәз рашәәкәа рынагзарала.

Ацыхәтәан А. Лагәлаа ихәтәы жәеинраалақәеи ипародиақәеи дрыпхәеит. Иажәа хыркәшауа ахә-ылпаз аиқәаоцәеи уи зәлазырхә-ызи зегьы итабуп хәа реиқәеит.